

T ê k o ş e r

Hejmar 40

Heziran 1988

Dosya Halabca

revue trimestrielle

N° 40

Driemaandelijks blad

Têkoşer : Kovara Têkoşer, yekitiya Karker û Xwendekarên Kurd li Beljika
Navnîşan : rue Bonneels, 4 - 1030 Bruxelles
Navnîşana Postê : B. P. 33 - Zellik
Tel : 02/230.89.30
Buha : 50 F.B.
NO bankê : 426-3144071-85 - K.B. - Belgique
Berpirsiyar : M. Nezih Yalçın
Komita niviskariyê : Derwês, Nezih, Pervîn

N a v e r o k

Halabca li Parlemeta Ewropa			3
Halabca : Xebat li Beljika	Pervîn		5
Heypeyvîn bi Prof. Heyndrickx re		Derwês	8
Dîroka Kurdistanê di Ansiklopêdiya Islamê de (XII), Civaka Kurdî (4)			10
Nêçir	Osman Sebri		15
Helbest : Lo Kurdino !	Sahînê B. Sorekli		21
Rêzimana Kurdî (XIII), Nîşank li ser parekan (2)		C. Bedir Xan û R. Lescot	23
Xebata me			28
Têkoşer'den haberler			30

S o m m a i r e

Halabdja au Parlement Européen			3
Halabdja : Activités en Belgique	Pervîn		5
Entretien avec Prof. Heyndrickx		Derwês	8
Histoire du Kurdistan dans l'Encyclopédie de l'Islam (XIII), la Société kurde (4)			10
La chasse chez les Kurdes	Osman Sebri		15
Poème : O Kurdes !	Sahînê B. Sorekli		21
Grammaire kurde (XIII), remarques sur les particules (2)		Dj. B. Khan et R. L.	23
Nos activités trimestrielles			28

I n h o u d

Halabdja voor het Europees Parlement			3
Halabdja : Activiteiten in België	Pervîn		5
Interview met Prof. Heyndrickx		Derwês	8
Geschiedenis van Koerdistan in de Encyclopedie van de Islam (XIII), de Koerdische samenleving			10
De jacht bij de Koerden	Osman Sebri		15
Poësie : O Koerden !	Sahînê B. Sorekli		21
Koerdische spraakkunst (XIII), bemerkingsen bij de partikels (2)		Kh. en Les.	23
Onze driemaandelijkse activiteiten			

ISSN 0773-3887

Membre de l'Union des Editeurs de la Presse Périodique
 Lid van de Unie van Uitgevers van de Periodieke Pers

Halabca li Parlementa Ewropa

Di mêjuya 14 Nisan 1988 de, di civîneke gîstî ya Parlementa Ewropa, li Strasbourg, de, bi pejirandina (qebûlkirin) hema te-

vayiya parlementeran, hikûmeta Iraqê, ji bo bikaranîna çekên şimik û qirkirina gelê kurd li Halabca, bi awakî gelek vekirî û xurt hat

mahkûm kirin. Em li jêr metnê vê biryarê weka xwe, bi inglîzî, diwêşînin :

RESOLUTION

on the use of chemical weapons in the Iran-Iraq war

The European Parliament,

- having regard to the international convention on the prevention of the crime of genocide adopted by the United Nations General Assembly in Paris on 9 December 1948,
 - having regard to the Geneva Protocol of 17 June 1925 prohibiting the military use of toxic, asphyxiant or similar gases and bacteriological substances and Resolutions 2162 B (XXIV), 2603 A (XXIV) and 2603 B (XXIV) also adopted by the United Nations General Assembly,
 - having regard to the Declaration adopted in May 1987 by the United Nations Security Council condemning the use of chemical weapons in the war between Iraq and Iran,
 - having regard to the numerous resolutions by the European Parliament demanding a total ban on chemical and bacteriological weapons,
- A. whereas since 1980 a bitter war has been in progress between Iran and Iraq, resulting in the deaths of many hundreds of thousands of men, women and children and in the injury and suffering of countless others,
- B. outraged that the Iraq government has immeasurably increased the horror of this war by the use of chemical weapons in particular during the air raids on 16/17 March 1988 on the Kurdish town of Halabja and other places situated in Iraq territory, but at that time overrun by Iranian forces,
- C. whereas these air raids are reported to have cost 5 500 lives and to have injured thousands of other people, mainly among the indigenous Kurdish population,
- D. distressed by the atrocious sufferings of hundreds of victims who have suffered burns to their eyes, lungs and their whole bodies and who in most cases will die as a result or will suffer for the rest of their lives from the irreversible effects of the gases which have affected their nervous and blood systems,

- E. deeply shocked at the evidence that the Iraqi Government has started what amounts to a war of extermination against the Kurds of Iraq by using chemical weapons and by carrying out mass executions of prisoners,
- F. aware of the danger of the increasing use of missiles in the so-called 'war of the cities' and more generally concerned by the fact that the Middle Eastern countries possess even more sophisticated intermediate-range weapons such as CSS Missiles in Saudi Arabia, JERICHO Missiles in Israel, Silk Worm Missiles in Iran and SS 21 in Syria,
- G. whereas Iraq and all the Member States of the European Community have acceded to the Geneva Convention which prohibits all use of chemical weapons,
- H. whereas both sides in the Gulf war are reported to be capable of manufacturing and delivering chemical weapons,
1. Condemns in the strongest possible terms the use of chemical weapons by Iraq in flagrant violation of international law;
 2. Calls on the Iraq Government to discontinue forthwith its use of chemical weapons;
 3. Calls on the Iran Government to abjure the use of chemical weapons by way of retaliation or otherwise;
 4. Urges all parties concerned to desist immediately from the use of missile attacks on cities;
 5. Calls on the Council and the Member States of the European Community to adopt measures to put pressure on Iraq and Iran to respect the international conventions prohibiting the use of chemical and biological weapons;
 6. Calls on governments of all Member States to ensure that chemicals and equipment which can be used in the production of chemical weapons are not being exported from their countries to Iran or Iraq;
 7. Calls on the Foreign Ministers meeting in European Political Cooperation to agree urgently on joint action with the states which voted in favour of Security Council Resolution 598 on an immediate cease-fire and to enforce at last an embargo on weapon sales to both belligerent parties;
 8. Believes that the events in Iraq make urgent an agreement on the complete prohibition of chemical weapons in the Conference on Disarmament in Geneva;
 9. Asks the Commission to supply the necessary means forthwith to ensure that the survivors are given medical treatment and social assistance;
 10. Demands that the Council do all in its power to prevent the deportation of Kurds to concentration camps;
 11. Instructs its President to forward this resolution to the Commission, the Council, the Foreign Ministers meeting in political cooperation, the Governments of Iraq and Iran and the Secretary-General of the United Nations.

Halabca : Xebat li Beljîka

Pervin

Ji bo biranina Nijadkujiya Halabca, ku sembolek û awaki nuh ê Nijadkujiya Gîştî a Gelê Kurd li her çar perçeyên Kurdistanê ye, li Beljîka, ji aliyê kes û rêxistinên cihê, xebateke dirêj û kûr tê kirin. Di meha Gulanê de, ev her sê xebatên jêrin hatin kirin :

7 Gulan : Şeveke çandî

Têkoşer konsêreke xwes ji bo biranina Nijadkujiya Halabca û alikariya tibbî ya birindarên wê, bi rîya rêxistina bijîjkên serbixwe "Médecins Sans Frontières-Belgique", li Passage 44, li Brukselê, pêk ani.

Sev bi pêşgotineke kurt, bi sê zimanan : Kurdi

(kurmancî û soranî), fransîzî û hollandî dest pê kir. Hevalek ji Kurdistanê Iraqê **helbesteke** gelek xwes li ser Halabca got. Pîstre, du kesên ku cillên kurdi yê pirr xwesik li xwe kiri bûn çend xulekan (deqge), bi dahol û zurnê, ahengên kurdi yê gelek naskirî pêşkes kirin. Di dû wan de, **Koma Niştîman**, ji Arnhem-Hollanda, dilanên kurdi yê xwes û ges pêşkes kirin. **Zozan**, ji Arnhem, û **Birader**, ji Almanyaya, stranên soresgerî û evîni stiran. Di dawiyê de, **Sivan**, bi dengê xwe yê ges dilê besdaran şah kir. Besdar gelek bûn. Ji derveyî Kurdistanê ku ji her çar perçeyên Kurdistanê hati bûn, Ermenî, Kildanî, Suryanî, Aşûrî, Tirk, Irani, Ereb û Beljîkî hebûn û wan, bi hatina xwe û nîşandana nê-

zikayî û germiya xwe, isbat kir ku hevaltîya gelan, nemaze di bûyerên ewha giran de, mumkun e. Di dawiya şevê de, herkes ket dilanê û bi dileki tije şahî vegeyriya mala xwe. Li derveyî salonê, me belge, kaset û sîllikên kurdi raxitin û xwarin û vexwarin firotin.

16 Gulan : Civî-neke çapê

Bi hinceta (munasebet) nivîsîna **rapporeke** gelek hêja ji aliyê **Dr Aubin Heyndrickx**, mutexessîsê navnetewî yê kartêkirinê (tesîr) çekên şîmik, ji **ONU** (Rêxistina Neteweyên Yekbûyî) re, **Parlementerê** flaman û endamê **Parlamenta Ewropa**, **Willy Kuypers**, û

ŞIVAN

CHANTE POUR HALABDJA
ZINGT VOOR

KOERDISCHE AVOND
SOIREE KURDE

AVEC
MET **BIRADER, ZOZAN,
NIŞTIMAN** (folklore)

Sa 7 mai 20h
Za mei

PASSAGE 44
BRUSSEL/BRUXELLES

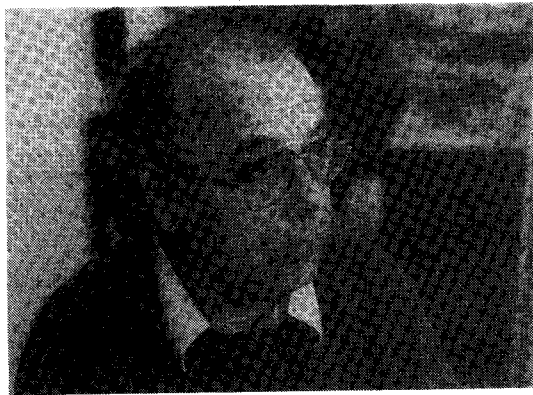
Kruidentuin 44,
1000 Brussel
Bel J. Botanique 44,
1000 Bruxelles

ARTSEN ZONDER GRENZEN - MEDECINS SANS FRONTIERES - ORG. TÊKOŞER - TICKETS 250/300. INFO (016/20 64 45, 02/230 89 30, PASSAGE 44 02/218 56 30)

Dr A. Heyndrickx, serokê şaxa Toksikoloji ya Zanîngeha bajarê Gent (Gand) û berpirsiyarê projeya UNIDO, civîneke çapê li I.P.C. (International Press Centre), li Brukselê, pêk ani.

Di destpêkê de, **W. Kuypers Protokola Genevê ya 1925** ku bikaranîna çekên şimik qedexe kiri bû, lê ku bi awakî vekirî li ser "şerrên hundirî" ne peyivî bû, anî bira me. Piştî, wî dûr û dirêj, **projeya xwe** û ya hevalê xwe, **Jaack Vandemeulebroecke**, ji bo **bi-ryareke Parlemanta Ewropa** li ser qedexekirina firotina maddeyên ku ev çek jê çêdibin, "**précurseurs-clefs**", "**sleutelvoorlopers**", pêşan da. Bi ser de jî, wî hebûna **embarên mezin** ên çekên şimik li **Amerîka û Yekîtiya Sovyeta** da nasîn, rawestandina **gihandina serbazan** (esker) di bikaranîna van çekan de xwest. Li gora wî, li **Amerîka 6000 serbazên** gihandi hene. Di dawiyê de, wî ji **Komîsyona Ewropî** xwest ku **listeke navên maddeyên "précurseurs-clefs"**, ku divê ku bikaranîna wan bê qedexe kirin, binivîse (ew navê şes ji wan dijimêre).

Piştî **W. Kuypers**, **endamek ji Têkoşer** li ser pîrsa Halabca, weka **pîrseke kurdî ya taybetî** (xusûsî), ango ne di çarçeva şerrê Iraq û Iranê de, peyivî. Ew li ser du xalan rawestiya : 1) Ev nijadkujî **toleke** (intiqam) **hikûmeta Iraqê** ji **gelê kurd** ku ji destpêka vê sedsalê diji hovîtiya wî têkoşinê dide ye. Ango, **ev têkoşin ji şerrê Iraq û Iranê gelek kevntir e** û ji bo Iraqê **pirr bitehliketir e**, ji bo ku **hêzên kurdî** di van

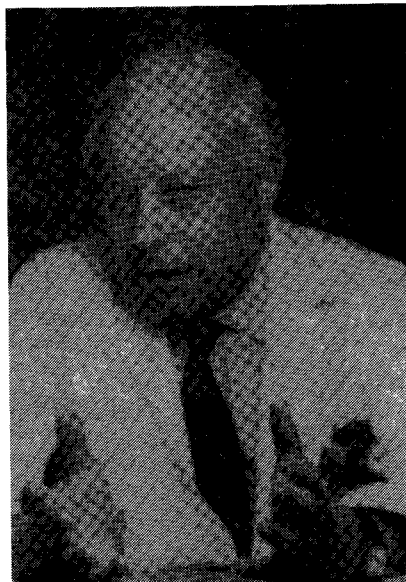

Willy Kuypers

mehên dawîn de ewqas xurt bû bûn ku **nêzîkî birên petrolê bû bûn**. 2) Ev nijadkujî **ne nuh e**. Hem li **Kurdîstana Iraqê** û hem li **perçeyên din ên Kurdîstanê**, **ji zû de gelê kurd**, bi awakî **sistematîk**, û ji **aliyê canî û çandî**, **bi awayên cihê tê pelixandin** û **li nav birin** (imha kirin). Lê, **mixabin**, **weşanên rojavayî** li ser **vê nijadkujiyê gelek agahdarî nadin** û **hikûmetên cihanê diji wê bi awakî vekirî rawestînin**, ji bo ku ji **alîkî cihê gelek stratêjîk** û **dewle-**

mend ê Kurdîstanê menfe-tên wan dixê **tehlîkê** û ji **alîkî din jî**, ev her **çar hikûmet nahêlin** ku **rojnamevan biçin Kurdîstanê** û **reportajan li ser wê çêkin**.

Li dawiyê, **Dr Heyndrickx** bi awakî **gelek vekirî** li ser **tecruba xwe peyivî** : **Li hemî Ewropa**, **bitenê hikûmeta Beljîka destûr (îzn) da** ku **mutexessîsek lingê xwe deyne Halabca** û **nimûneyên tiştên gazkiri bi xwe re bine** ji bo ku **xebateke zanyarî (ilmî) ya serbest bike**. Ev yek li **Swêd**, **Bri-**

Dr Aubin Heyndrickx

tanya Mezin, Fransa, Holanda, Almanyanya Federal, Otrîş ne mumkun e, ji bo ku li van welatan, hikûmet rast bi rast tedaxul dikin ku çêkirina ankêtên weha nehêlin. Wi ONU di vi warî de bi zexeliyê (hile, lîz) ittiham kir. Wê ne hist ku nûnerê wê, Dominguez, biçê Halabca ji bo ku wî nehêle ku di rapora xwe ya ku ji aliyê **Konseya Emniyetê** hat pejirandin (qebûl kirin) navê welatê ku van çekan bi kar anin bêje! Li gora Professor Heyndrickx, hertist "politize" bûye, "tu delegasyonêke resmî nikare navê dewleta ku gazên bijar bi kar tîne bêje". Hikûmeta Iraqê, hemî maddeyên bingehî ku ji bo çêkirina van çekên şimik pêwîst in ji **Rojavayê** distîne "regezên (unsur) çêkirina wan ku navê wan **Précurseurs-clefs** ne ji **Beljika û Swîs tîn**. Maskên gazê, cillên xweparaztîne û hêlikoptêr ji **Amerika tîn**". Piştî

axaftinê, Dr Heyndrickx **diyapozitivên** ku çûna wi bo Halabca û serdana wi ya nexweşxanan nîşan dan pêşan dan.

Piştî civinê, me dosya ku me bi fransîzî nuh weşandiye "**Dossier Kurdistan**" û broşurên "**Info-Blad 86-87**" û "**Bilan 86-87**" belav kirin rojnamevanan. **Televîzyona R.T.L.** (Luxemburg), her du radyoyên beljîkî û rojnameyên cihê, nemaze yê flamani, vê civina giranbuha weşandin.

21 Gulan : 8 saet ji bo Halabca

Kurdên bajarê Leuven xebateke gelek hêja ji bo nasandina **Nijadkujiya Halabca** pêk anî. Ji katjimêr (saet) 14 heta 20, di eywaneke xweşik a dibistana **Sancta Maria Insti-**

tuut de, **raberîyeke** (exposition) **wêneyên gelek xemgin** ên gelheya Halabca, sê filmên **vidêo** ku **belavbûna gazan** û **kustîna wan ya xelkê bêsûc**, **diyapozitivên** ku **assistanê Dr Heyndrickx** nîşan dan, bala besdaran dîr û dirêj kişandin û dilê wan bi keser û nefreta hikûmeta Iraqê tije kirin. Piştî axaftina **assistanê Dr Heyndrickx**, **rojnamevaneke De Morgen** bi awakî gelek xweş û vekirî **hikîmetên ewropî** û **rêxistinên navnetewî** bi **bêdengî** û **lîztina lîzê Iraqê** ittiham kirin. Li ber deriyê salonê, **berpirsiyarên** vê rojê **dosyeke** li ser Halabca belav kir, û li hewsê xwarin û vexwarin firotin. **Hevalekî flaman** ku **pêskesiya bernamê** dikir **Kurdên Leuven (Louvain)** ji bo vê xebata gelek hêja **piroz kir** û **pêşneyar kir** ku ev **raberî** li bajarên din ji çêbibe.

8 UREN STEUN AAN HALABJA

FILMS, DIA'S, DEBAT, INFOSTANDS
over de gifgas aanvallen op de Koerdische stad HALABJA

ZATERDAG 21 MEI VANAF 14 u.

CH. DEBERIOT STRAAT, LEUVEN
SANCTA MARIA - INSTITUUT

Vet Uitgever: MARK BOUSSAUW
Stationstraat 6. 3050 SINT JORIS-WEERT tel: 016 / 47 15 58

VRU VAN ZEDEL

Hevpeyvîn bi Prof. Heyndrickx re

Derwês

Derwês : Di rapor û gotarên te û di civîna çapê de, me li ser afirandîna û bikaranîna çekên kîmyayî xwend û bîhîst. Tîstê ku em dixwazin bizanin ev e : Dema ku tu çûyî Kurdistanê, te çi li navça bombekirî dît ?

Prof. Heyndrickx : Ez raste rê çûme Halabca. Li wira kesek ne mabû. Ne insan û ne heywan li nav bajêr mabûn. Yên mirî jixwe mirî bûn û yê birindar ji wira hatibûn rakirin, yê din ji ji wira revibûn. Bajareki wêran, bêkes û bê jin bû.

Derwês : Ango, te tu kesekî kurd li derdorê ne dît ?

Prof. Heyndrickx : Na. Paş ku em gihane nav bajêr, bi qasî deh merivên kurd hatin. Ew bi hespên xwe hatibûn ku hin ji firaxên xwe yê li pey wan mabûn bibin. Ew ji serê çiyar daketibûn. Ez bi wan re demeke pîrr kurt axiftim. Ew, paş ku bajar hatibû bombekirin, gihabûn hêzên pêşmergan û xwe li ba wan parastibûn. Piştî, wan tevi hêza Kurdan li hemberî rejîma Saddam dest bi şer kiribû.

Ji ber ku Pasdaran Xumeyni li nav bajêr nobet digirt, me nikaribû zêde bi wan re mesgûl bibin. Jixwe van Pasdaran bi hebûna xwe

li Halabja û navçê, hemî karê me bi awakî muntazam nerihet dikir. Ew têkili her karê me dibûn û dixwest ku her tîstê ku ew bêjin em bikin. Ew ji ne kareki rast e. **Karê ku em dikin bi awakî ilmî û insanî dibe.** Em naxwazin ku ji bo propaganda dewletekê, weka Iranê, xebatê bikin û raporê li cihanê belav bikin.

Derwês : Rewşa birindar û nexweşên ku te li nexweşxanên dîtin çawabû ?

Prof. Heyndrickx : Rezalet. Tîsteki pîrr xerab. Dema ku min ew di wî halî de dîtin, min ji insanîyetê şerm kir. Cawa meriv dikare tîsteki weha bike, tê nagihjim.

Yên mirî jixwe çûn, lê yê birindar û sax li hemberî rejîma Saddam bûne wek agir. Gelê kurd jê nefret dike.

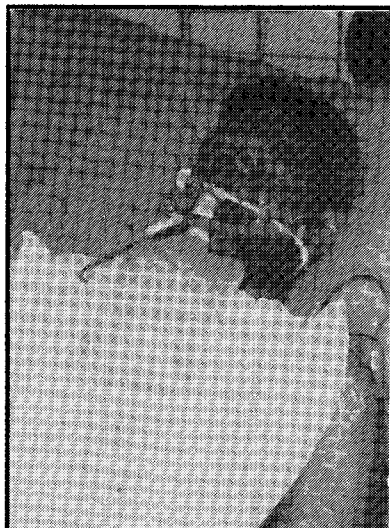
Derwês : Rewşa tebiyetê û bajêr bixwe çawa bû ?

Prof. Heyndrickx : Li wê navçê tebiyeteke ecêb xweş heye. Hê ji ew tebiyet delalbûna xwe diparêze. Lê cihê ku bombe lê ketine wêran bûye. Bajar jixwe bicarekê xerab bûye. Bi tesîra bomban ew bûye goristaneke hemî bin û pixar. **Dilê meriv ji wê yekê diperrite.** Gel nema ye. Insan

nema ne. Bîtenê leşkerê iranî li serê kuçan xuya ye. Ew ji ji alîkî din ve pîrr gûmanan çêdikin. Ji alîkî ve ew bixwe bombên kîmyayî çêdikin û bikar tinin û ji aliyê din li Halabja vê qetliamê ji xwe re dikin propaganda.

Derwês : Tesîra van bombên kîmyayî çend salan dom dike ?

Prof. Heyndrickx : Ji 10 ta 20 salan dom dike. Paş re tesîra wê hunda dibe. Cihê bombê bixwe heta 20 salan dom dike. Lê yê derdor 10-15 salan dom dikin. Em vê yekê ji dîroka xwe dizanin. **Di şerê yekemîn yê cihanê de, yekemîn car bombên kîmyayî li Vlanderen hatin bikaranîn (li leper "Ypres").** Gelê me ji bi wan bomban hate bombe kirin. Gelê Kurd ji yek ji wan gelên ku bi vî awayî tê qurban kirin. Bi

awaki ne insani bi hezaran kes tèn kuştin.

Derwêş : Li Kurdistanê, te hin cihên din jî, ku berî Halabja, di wê demê de û paş re hatibûn bombekirin, dîtin ?

Prof. Heyndrickx : Belê. Em bi helikopterê li ser navçê geriyar. Gelek gund û bajar hatibûn bombekirin û wêran bûbûn. Ez dikarim ji te re sê bajaran nîşe bikim : **Dojmeh : 15.000 kes, Xormal : 25.000, Eanab, 15.000,** bi yek carê bûbûn çol. Te ne insan, ne lawir û ne darek şin didit. Ew jî berê Halabjê hatibûn bombekirin. Sê bajar bûbûn sê goristan, sê wêrangeh.

Derwêş : Ango, tu dibêjî ku Iraq, rejîma Saddam, van çekan berê Halabja û paş Halabja jî wan bikar tîne ?

Prof. Heyndrickx : Belê.

Nuha ji ew van çekan çê dîke û bikar tîne. **Bombe û çekên kimyayî çekên atomîk yê dewletên feqir in.**

Iraq jî û Iran jî van çek û bomban çê dîkin. Wan bi kar tînin. Di vê keliyê de jî, ew gelê kurd dikujin. Ev jî bêbextiyeke mezin e. Berî çend rojan, Iraq di sê hin bajarên Kurdistan bi van çekan bombe kirine. Lê ne bitenê ev her du dewlet van bombe û çekan çê dîkin. **Kuba jî wan çê dîke û li hemberî Savîmbi-Unita bikar tîne. Vîyetnam li hemberî Kamboçya, Rûsya li hemberî Afxanan wan bi kar anin.** Ev dewletên otorîter jî hergav gelên bê hêz, bê deng, bê çek û belengaz jî xwe re qurban digirin. Bi vê yekê çekên xwe hem jî bo ser bikar tînin, hem jî wan tecrube dîkin.

Derwêş : Meriv çî dikare

bike ku ji tesîra van çekan derkeve ?

Prof. Heyndrickx : Pir zahmet e. Tek çare ev e ku ev çek li cihanê qedexê bibin. Ew jî bi yek rê dibê : **qedexekirina çekîrîna dermanê van çekan.** Dema ku ew derman hew bê çê kirin, çek jî tûkes nikare çêke.

Min çend caran rapor li ser vê yekê pêşneyarî Rêxistina Neteweyên Yekbûyî (O.N.U.) kir, lê heta nuha tu bersiv nîne. Min rapora xwe ya li ser Kurdistanê Başûr (Iraq) jî ji vê rêxistinê, li New York û Cenev, re û ji Rêxistina Xaçê Sor re, rêkir û bersiv xwest. Lê mixabe, ji her derî xwe ker dîkin. Ango, ev rewş pîrseke giran û navnetewî ye.

Derwêş : Spas.

Dîroka Kurdistanê di

- XIII -

IV - Civaka kurdî (4)

C - Adet û pêmahiyên civakî (2)

3- Cêjn û dem

Ji gelek cêjnên ku di deman (mewsim) de jina gelê kurd nişan dikin, cêjnên olî yê islamî li herder tîrî kirin, ango dibe ku ji derveyî mewlud yan cêjna çêbûna pêxember Muhammed, ne pêwîst e ku meriv li ser wan bi awakî taybetî (xusûsî) raweste. Bi rastî, dibe ku tiyê Selaheddin, Muzaffer El-Dîn Kôkbûrî, waliyê Erbilê, rayê (esl) vê cêjna ku wî bi gelek mezinayî û şahî di 604/1207 de pîroz kir be. Bûyera wê ji aliyê Ibn Xallikan (681/1282) ku li Erbilê çêbû bû hat gotin, û ji aliyê J. Sauvaget, *Historiens arabes*, Paris 1946, 118-25, bo fransîzî hat wergerandin. Bi hinceta (munasebet) vê cêjnê, pesna wê, ku gelek nişeyên wê bi kurdî hene, tê xwendin. Em bitenê *Mewludname Melle Ehmedê Batê (1425-1495?)*, ku li Qahirê di 1905 de, û ji nuh de li Stembolê di 1919 de hat wesandin û ku hîn ji tê bi kar anîn, bêjin; *Bîyîşa Pêxember*, Sam, di Kitêbxana Hawarê de, IV (1933); *Sêx Muh. Xal, Mewlûdnameî new eser, Silêmanî 1937*; nivîskar bixwe, *Mewlûdname, di Kurdistan (Tehran), N° 166* de; *Melle Hasan Hartûsî, Mewlûdname, berhem bixwe, N° 43-134 (1960-2)*.

Cêjneke pîrî geleri li ba Kurdan û ku pasê li Iraqê, ji dema sazûna Komarê (1958) fermî (resmî) bû, *Newroz*, yan *Cêjna Sersalê*, ango ya biharê (21 Gulan) e. Ev cêjna netewî ya Kurdan e. Jixwe ew

her gav ji aliyê Yezîdiyên ku weka parêzkerên pêmahiyên kevîr tîrî hatîye pîroz kirin û ew navê wê dikin *Serisal* (II Lescot, *berhema buharî, 71 binêre*). Ev cêjn ji berê *Islamê ye "efsana bihara ebedî"*, ku her gav di cihana iranî de dihat pîroz kirin (II G. Widengren, *Les religions de l'Iran, Paris 1968, 58-67 binêre*). Tê gotin ku ew ji aliyê qralê efsanî *Cemsîd* hatîye saz kirin (H. Massé, *Croyances et coutumes persanes, Paris 1938, 145*). Iro di cêjna fermî de axaftin, helbest, dilan û şanoyên ku tê de efsana *têkoşina Kawayê hesinker diji Dehakê canewer*, yan *Azi Dahaka*, ku *têkoşina gelê kurd ji bo serxwebûna xwe* nişan dide, tîrî pîsan dan. Li *Silêmaniyê*, di vê cêjnê de her celeb şahî û henekên ku mîrekî derewin nişan didin çêdibin; ew karnavaleke rast e (Edmonds, 84-5; *Tewfiq Wehbi, The*

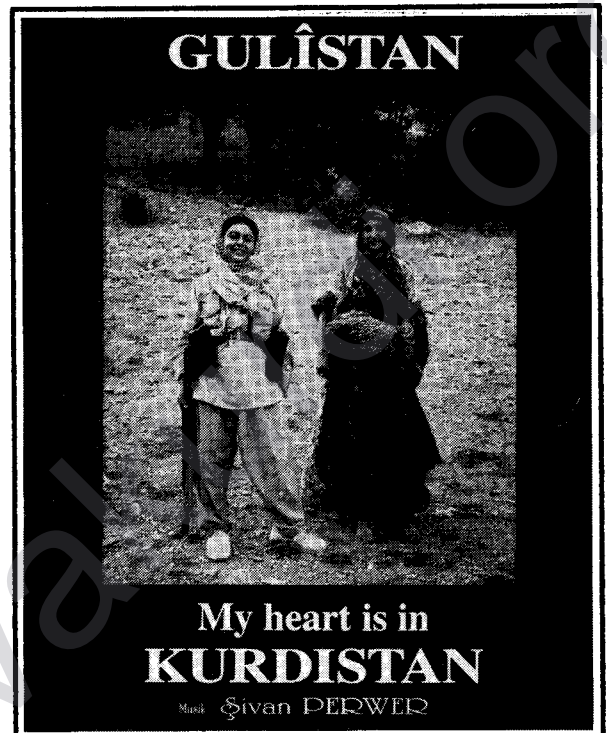

(*) Encyclopédie de l'Islam, 1981, Wergerandin, fransîzî-kurdî : Pervin.-

Ansîklopêdiya Islamê de (")

Rock Sculptures of Gunduk Caves, di Sumer, IV/2, 1948, wergerandina fransîzî di BECK, VII, 1949, I, 13 de). Ereba Semo awakî din ê karnavali dibêje : Kose geldi, Berbang, di Berewok, Erivan 1969, 61-2 de. Di vê cêjnê de, şiraniyeke taybetî "samani pazan" ku, bi sev, Ayşe yan Fatîma ewê, bi danîna destê xwe li ser wê, bereketê bidin wê, tê çêkirin. Meriv wê tevî malbat û hevalan dixwe ji bo ku zarokên meriv çêbibin (Wehbi, 11-12). Li Iranê, berê Sersalê bi rojekê, merasîmên sihirbaziyê tev li şahiyân dibin (M. Mokri, Les rites magiques dans les fêtes du Dernier Mercredi de l'Année en Iran, di Mélanges Massé, Tehran 1963, 15 de). Wê rojê, keçên cuhan daxwaziyân dikin : Sêzdeh li ber deriyê, Sala nuh e ! Mêr li malê ye, zarok li himêzê ye ! (Massé, berhema buhurî, 159). Li derve, xwendekarên kurd vê cêjna netewî di şahiyêke mezin de pîroz dikin (Deichi Delair, Newroz and the legend of Kawa, di The Kurdish Journal, U.S.A; 11/1, Adar 1965, 3-5 de). Em di Kurdistan, London, organa K.S.S.E. N° 7/8, 1961 de ji helbesta The festival of Newroz a Salih Karadaxî, 32 bêjin.

Cêjnên din ên demî jî tîna pîroz kirin, nemaze jî aliyê şivanan, bi hinceta tiştê ku bi awakî taybetî bala wan dikişîne : Cêbûna berxikan (serapez), çûna zozan yan çêrgehan (berodan), kurkirina miyan (berxbir) û nemaze berdana beranan (beran berdan). Ereba Semo, berhem bixwe, 58, van şahiyân bi gelek hûriyên (tefsilat) rengîn û geş wafî kir. Stig Wikander bawer kir ku wî di vê cêjna dawîn de bireweriyên efsanên kevn ditin (Ein Fest bei der Kurden und im Avesta, di Orientalia Suecana, IX, 1960, Uppsala 1961, 7-10 de). Gundî jî pêmahiyên wan hene. Di dema paleyiyê de, gîrsa yekemîn a ku bi dasê tê çînin jî biyaniyê yekemîn ê ku derbas dibe

re tê pêşkeş kirin (Hamilton, berhema buhurî, 51), û çîniya tûyan dibe hinceta cêjneke bi govendeke taybetî (gîzidan), ango "sivnikkirin", ku bi sivnikkirina erdê bin daran, berê ku zarok hilkişin wan û wan dawesînin, ku jin karibin tûyan berhev bikin, dibe (Edmonds, 170, N° 1).

Eger em li vê derê ne li ser cêjneke rast dipeyivin jî, em hin kirinên hinek xurafî ku girêdayî deman in û ku rayê wan bê gûman hildikîsin çaxên kevnartirin nişan didin. Eger bitenê çend xebatên kêmtir ji bo rawestandina baranê bîna nasandin (li Nikitine, Une apologie kurde, 16 binêre), di vajayê wê de, T. Wehbi, berhem bixwe, 7-9, ji neh merasîmên hinek ecêb û bê gûman bifeyde, ji bo têkoşîna dijî zuhayiyê û ji bo anîna baranê, kêmtir najimêre. Eger limêj (noja berana) têr neke, derwişek di nav hawuzekê de tê avêtin yan jî jin xwe girêdidin cotekê û çem

cot dikin. Hin tevgerên din ên weha ecêb ji tîn kirin ji bo ku daxwaziyên meriv bi cih bîn (li S. Reinach, *Charme pour obtenir la pluie "di Kurdistan de"*, di *Anthologie*, XVII, 1906, 633 de).

4- Dîlan û muzik

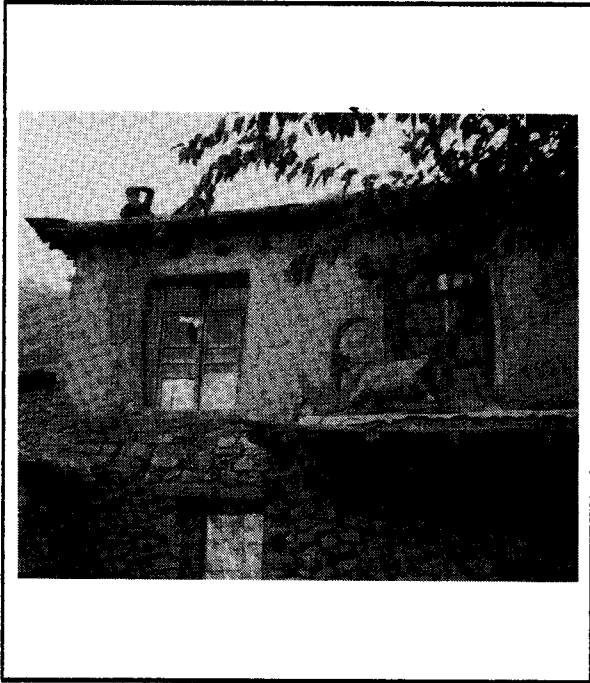
Kurd hergav û li herder distirê. Hemi cêjnên malbatî : çêbûn, sunnet û nemaze dawet bi hogîriya govend û stranên dibin. Ev yek di civînên êl yan gundiyan de û di hin merasimên oli de ji dibe. Navê dilanan li gora navçe yan êla ku ew tê de tîn kirin dibe. Nîşe : Botanî, serhedî, şêxanî, yan ji li gora

awayên ku wan cihê dikin, weka : Sêgavî, glrani, royne yan govend û çopi. Xwendekar dilaneke wan a taybetî "bêlîte" yan "bêlûte", ku Tawûzparêz Jê ji me re çend nîşeyan dan û ku ahenga wan waf dike heye (*La vie universitaire au Kurdistan*, di *Hawar*, N° 35, 15 Adar 1943 de). Rêwiyên kevn yan nuhtir ji taybetiyên van dilanên kurdî re heyran man (nîşe : F. Millingen, *Wild Life*, 378-9, yan Edmonds, *Kurds*, 84; Drower, *Peacock Angel*, 130-34; Th. Bois, *Connaissance*, 61-2, navê nêzîkî bist dilanan di Jimêre. Em bala

we bikîşinin ku dilanên geleri tevlihev in (jin û mêr), û ev taybetî Kurdan ji gelên din ên misilman ên hawsê (ciran) cihê dike.

Muzika kurdî, ku ji dilan û stranên venaqete, besek ji muzika ku navê wê muzika rojhilati tî kirin e, lê meriv nikare wê ne tev li muzika erebî, ne ermenî yan tirkî bike, li gel ku wê carna li ser stranên welatên hawsê, weka Iran û Mêzopotamya, kar tî kiriye (tesir kiriye) (li S. Jargy, *chant populaire et musique savante au Proche Orient arabe*, di *Orient*, VI/2, 1958, 108-9 de, binêre). Muzika kurdî iro qet ne zanyari (ilmi), lê geleri ye, û ew ne "harmonie" (zanistiya sazûn û hevgirtina notan) û ne "polyphonie" (hunera nivisina muzikî, bi perçeyên cihê) nas dike. Ahengên wê yên pîrr û cihê, taybetiyeke wan a giran, ku hestên (hiss) xurt şiyar dike û ku piricar xemgîn e, heye. Ev yek li ba vi gelê şerker meriv şaş dike (li Dulaurier, *Chants populaires de l'Arménie*, di *Rev. des deux mondes*, 10 Nîsan 1852, 224-55 de, binêre). Rêwiyên rojavayî di nîşandana taybetiya vê muzikê de di paş de ne mar; hinên din, di vajayê wê de, weka Sti Hansen, 128-9, vê muzikê û 17 dengên wê "bêtam û çewt" dîtî. Kesgeyê ermenî, Vartabed Comitas (1869-1935), ê yekemin bû ku hin stranên geleri yên kurdî berhev kirin û nivisîn (*Quelques spécimens de mélodies kurdes*, di *Recueil d'Emine*, Moskov 1904, weşana duyemin li Erivanê, 1959 de). Jixwe li Erivanê Dibistana Muzikê Malikyan cuhanên kurd ku li ba dengbêjên kevn stranên tradisyonêl qeyd dikin digihine. Bi vi awayî, Nûra Cewarî 33 Stranên dilanên kurdî ku li Tiflisê, di 1960 de, berhev kirin nivisîn. Cemîla Celîl ji du berhevokên notan yên stranên geleri yên kurdî weşandin. A yekemin, li Erivanê (1964), metnê kurdî û nota muzikê ya 75 perçeyan dide; a duyemin, li Moskovê di 1965 de, ji derveyî metnê kurdî, nota muzikî û wergandina rûsî ya 100 stranên cihê dide. Li Iraqê, ji 1958, şeriketeke muzika kurdî xwe pêk anî ji bo parastin, standard kirin û pêşvebirina muzika kurdî (li B. A. Ali, *An Approach to*

kurdish music, di Kurdistan, K.S.S.E., I, Adar 1958, 3-6 de; S. S. Gavan, *Divided Nation*, London 1958, 15). Lê Ewropî ji bala xwe didin muzika kurdî (li D. Christensen, *Tanzlieder des Hakkari-Kurden, Eine material kritische studie*, di *Jahrbuch für musikalische Volks- und Völker-Kunde*, Berlin, I, 1963, 11-47 binêre). Ev lêgerîneke gelek ciddî li ser muzika dilanê, ya destgehi (bialet) û dengî, li Hekari, ye. Ew tê de ahengan tehlil dike û bi awakî zanyarî li stil û ritmên wan hûr dinêre (Edith Gerson-Kiwi, *The Music of Kurdistan Jews. A synopsis of the Jewish music research Centre*, cild II, Ouds 1971).

Ola islami tucar muzikê di merasimên olî de napejirîne. Loma, muzik di merasimên tariqetên cihê de, ku dibe ku bikaranîna wê bi sazûna van rêxistinan dest pê kir, pena dibe (iltica dike) (li J. S. Tringham, berhem bixwe, 195, 196 û wekî din...; M. Mokri, *Le Soufisme et la musique*, di *Encycl. de la Musique*, Paris 1961, 1014-15 de binêre). Ji bo vê yekê, muzik, bê pirs (problêm), ket nav mezhebên ecêb ên Yezîdîyan, nav kortêjên olî û civinên "sama" (stranên olî ku merivek tenê bi destgeheke tenê distirê "bi fransîzi

: récital") yên wan. Sê stranên olî yên Yezîdîyan, hin ji aliyê H. Layard, *Niniveh und Babylon*, 1853, N° 667-9, rûpel 507, hati bûn nivîsîn. U E.S. Drower (berhema buhurî, 118-9), ritmê daholan di merasimekê de qeyd kir. Eger em werin Ehlê Heq, Muh. Mokri li ser adetên wan ên muzikî, di gotara xwe *La Musique sacrée des Kurdes "Fidèles de Vérité"* en Iran, di *Encyclopédie des musiques sacrées*, Paris 1968, 444-55 de, me ronî dike.

Destgehên muzikê li ba Kurdan pir car bi hunera destî tîr çêkirin. En ku bêtirin tîr bi kar anin destgehên bayî ne, weka bilûr ku her şivan dixê nav tûrika xwe, zurne ku di hemî dilanan de cihê xwe distîne û duzale ku weka bilûreke bi du bariyên ji siv yan hestiyê çivikan e û ku dengê wê weka yê "cornemuse" a skotlandî ye. Destgehên lîxistinê : Dahol, tepil, xelile ku du perçeyên gilover ên hesinî ne û ku carna ji aliyê Yezîdîyan, di merasimên wan ên olî de, tîr bi kar anin. Ji destgehên bi ben, em ribab, keman û nemaze tenbûr dibinin. Peynasiya hemî van destgehên li gora navçeyan diguhere. Wasf û wêneyên ne baş ên destgehên muzikê yên cihê di "Serincik le derwaze-i Folklor-i Kurdiwe, Hewlêr/Erbil, 36-7" de hene.

5- Liz, spor, nêçîr

Bi hinceta cêjnên demi û yên din, rawî li ba Kurdan hin liz û sporên geleri ku hin ji tîr kirin ditin. Em nikarin wan hemliyan bêjin. Ji lizên hundirê malê, ji yên dûbaretirin (bêtirin) a kaxizan (iskambîl) e, nemaze li ba bajariyan, nêrd û nemaze şetrenc ku lizeke gelek resen (esil) e. Ji lizên ku li derve tîr liztin, cerid ku bezandana hespan e, lizên topê (çowgan) û gelek lizên bazdan û avêtinê, ji derveyî sporên nûjen, weka fûtbol û baskê û lizên zarokan. Em serrên beran, gayên mezin yan kewan ji binin bira xwe. Meriv gelek zaninan li ser vê babetê di van berheman de dibîne : Tawûzparêz, *Les Jeux kurdes*, di *Hawar*, 42 (15 Nisan 1942), 654-6 de; *Kurdi we Mêriwani*, *Kitab-i Yari*, Bexda 1932, 32; M. Mokri, *Baziha-ye Kordi* : Xurmayla, di *Yaxima*, sala

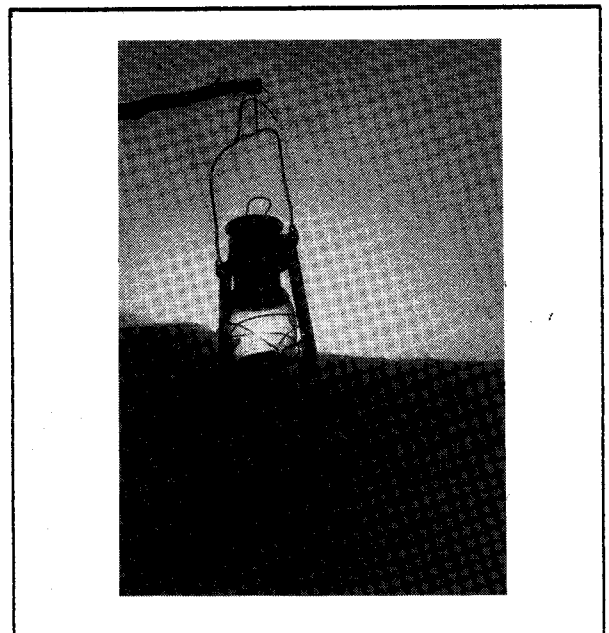
duyemin, Tehran, 1331 p./1951 de; Baziha-ye Kordestan, di Tamaddon, rêza 2min, 7, 317-20, Tehran 1332/1952 de. Di Kurdish Dialect Studies, I, Oxford, 1961 de; D. N. Mackenzie navê hin lizên kurdi, di rûpel 147, 218 de, dide; Th. Bois, La vie sociale, 32-3/628-9 û notên 136-41.

Pirrbûna lawirên (heywan) nêçirê li Kurdistanê, yên bi mû û yên bi pirç, ku me li jor gotin, sedema hezkirina mezin a Kurdan ji nêçirê ye. Ji bo ku meriv têbigihêje vê spora netewî, çêtirên tişt ew e ku gotarên Osman Sabrî ku ew tê de mêtodên nêçirê bi hunera nêçirvanekî bitecrube pêşan dide bixwine : Nêçir, di Ronahî, 17 (1 Tebax 1943), 317-23, 18 (1 Ilon 1943), 347-50 de. Hirç bi sê awayan tê nêçir kirin (317), keftar (317), pezkovî (318), rovi (319) û kêvroşk "kirosk" (319). Pênc awayên nêçira kew hene : Nêçira çatiyê (bi alikariya du kewan), nêçira mariyê (mêkew), bi tifting yan bi tor, li gara ku meriv bixwaze pê sax bigire yan wê bikuje (320). U meriv dikare nêçirê bi alikariya teyres, hulilk yan sê celebên teyrê bazi : Sahin, sipir û doxan ku buhayê wan bilind e, bike (321-2). U ew awayê ku ev teyrên xwedî kirin û daxistin nîşan dide (347-8). O. Sabrî gelek ji nêçira kêvroşkan, bi alikariya tajiyên ku celebên wan pîrr in (348-9), hez dike. Nivîskar nêçira masiyan (319) ji bir nake, eger bi tor, bi çengel yan bi metran (celebeke tir) be. Hamilton pis-keke (fasl) bixwe ji bo nêçira pezkovî ya gelek rengin û dijwar vediqetine (berhema buhuri, 165-73). U meriv wênayên fiz- fizk, feq, benik û torên cihê ku ji bo hin nêçiran tên bi kar anin di "Serincik, berhema buhuri, 99-102" de dibîne.

CAVKANI

Civakzani êtnografî : B. Nikitine, *Quelques observations sur les Kurdes*, di *Mercur de France*, CLV (1921), 662-74 de; nivîskar bixwe, *Les walis d'Ardelan*, di *RMM*, XLIX (1922), 70-104 de; nivîskar bixwe, *La vie domestique kurde*, di *Rev. d'Ethnologie et Traditions populaires*, 1923, 334-44 de; nivîskar bixwe, *La féodalité kurde*, di *RMM*, LX (1925), 1-20 de; K. Daghestani, *La famille musulmane contem-*

Les Tribus montagnardes de l'Asie Antérieure. Quelques aspects sociaux des populations kurdes et assyriennes, di *BECQ*, VI (1936), 1-50 + VI Pl. de; A. El-Azzawi, *Asair El-Iraq*, 2 cild, Bexda 1937-43; E. R. Leach, *Social and economic organization of the Rowanduz Kurds*, London 1940; E. Eydal, *La femme kurde, bi ermeni*, Erivan 1946; nivîskar bixwe, *Çbiçay krowno mesi u Kurday Zakavkaz'ya (Adet û heyfsterandin li ba Kurdên Pas-Deqasyê)*, Erivan 1953; Fr. Barth, *Principles of Social Organisation in Southern Kurdistan*, di *Univ. ethn. Mus. Bull.*, 7, Oslo 1953; W. L. E., *Iraqi Kurdistan, a littleknown region*, di *The World to-day*, Ciri 1956, 417-32; C. J. Edmonds, *The Kurds of Iraq*, di *MEJ*, XI (zivistana 1957), 52-62; B. Nikitine, *L'état social des Kurdes et du Kurdistan, d'après les publications russes récentes*, di *l'Afrique et l'Asie*, XLVII/2 (1959), 49-55 de; L. N. Kotlov, *Le soulèvement de libération nationale de 1920 en Iraq*, O. L. Viltchersky, *Les Kurdes Moukri*, T. F. Aristova, *Aperçu de la culture et du mode de vie des paysans kurdes de l'Iraq*, û li A. N. El-Saadi, *The Kurds in Iran*, di *Kurdistan*, KSE, IV (Nisan 1959), 11-14 ji binêre; B. Nikitine, *La structure sociale des Kurdes de Transcaucasie*, di *l'Afrique et l'Asie*, XLIX/1 (1960), (i.e., Eydal, *Mode de vie des Kurdes de Transcaucasie*) de; S. Xosbak, *El-Kurd welmes'ala El-Kurdiyya*, Bexda; N. Erdentung, *A study on the social structure of a Turkish village*, Ankara 1959; Dina Feitelson, *Aspects of the Social Life of Kurdish Jews*

di *The Jewish Journal of Sociology*, published on behalf of the World Jewish Congress by William Heinemann Ltd, 1/2 (Kaniin 1959), 201-16; H. H. Hansen *Daughters of Allah among Moslem women in Kurdistan*, London 1960; nivûskar bixwe, *The Kurdish Women's Life. Field Research in a Muslim Society, Iraq*, Copenhagen 1961; Barho Karabuda, *Uster am Eufrat i Kurdenland*, Stockholm 1960; M. Makri, *Le foyer kurde*, di *L'Ethnographie*, 1961, 79-95 de; Th. Bois, *La vie sociale des Kurdes*, di *Machriq* LVI (1962), 599-661 de; P. Gache, *Les Kurdes*, di *Rev. de*

Psychol. des Peuples 1962/1, 23-57, 2, 191-220 de; Mahmud Bayazidi, *Nawi i abîçai Kurdoy*, *Adat u-rusumatnama-e Akro-diya wergerandina rûsi û metnê kurdi yêñ Sîi Ruderka*, Maskov 1963; T. F. Aristova, *Kurdi Zakavkaz'ya*, Maskov 1966; H. Akrawi, *Fondements psychologiques et sociologiques des tribus kurdes Kerkûk*, 1971. (TH. BOIS)

Dûmahî heye

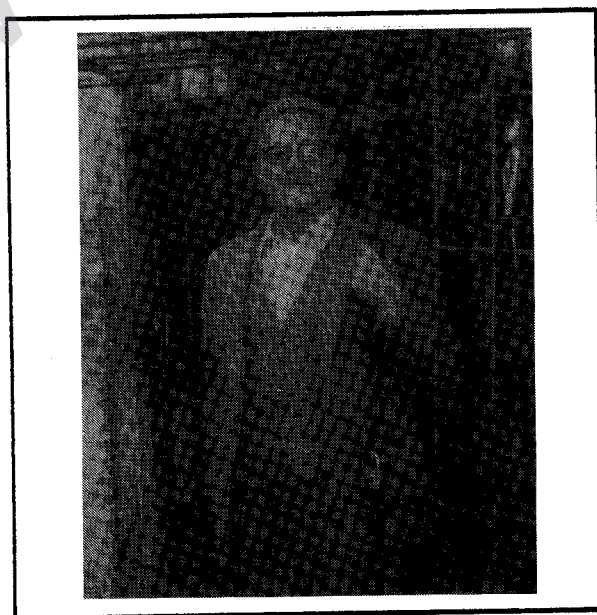
N ê ç î r

Osman Sebrî

Li welatê Kurdistanê nêçir û nêçirvanî tiştekî welê ye ko her Kurd pê dizane. Cawan kurd bi cengçûyî û serkerî hatine nasîn, welê jî bi nêçirvaniya xwe dilgeş in. Li Kurdistanê nêçir û nêçirvanî li goreyî cih û esiran tê guhartin. Nêçira ko ez dixwazim çêlî wê bikim, herçiya li nav esira me Mirdês pê emel dikin û dizanin e. Heye ko li cihine din awane nêçirê ên din jî hebin ko min ne diti be û ne jî bihisti be; lê herçiya dinivisim, nêçira ko min ditiye û tiştekî jê dizanim. Li nik me di navbera rawir, dirende û firende da heft texlit nêçir hene ko hinekê wan bi çend çîştan dibîn.

Nêçira hirçan

Nêçira van celeb direndeyan bi sê çîştan dibe. Çîştê pêşîn kê m nêçirvan dikarin pê rabin ko jê ra dilekî xurt dixwaze. Nêçirvanê vê nêçirê, jî bo destê xwe ê çepê lepîkeke kulavî pir zexim tevî singekî hesinî î duserî û dunukul dide çêkirin. Xeçera xwe bi werisekî va jî dibe û tevî hevalekî diçe ser devê kunhirçê. Serikî

Dawî vewestîm wa bîm kalemêr
Zindan jî bo min wek rikeha şêr.

Zindana Samê, 7.3.1972

(Apo, Hemreş Reşo)

weris li pišta xwe girêdide û serê din dide dest hevalê xwe û dibêje: heke heya niv saetê ez ne hatim cendekê min bikîşine.

Piştî vê gotina han xwe berdide kunhirçê. Kunhirç gelekî kûr û daketina wê e dijwar e. Nêçirvan, hêdi hêdi pêda diçe; dema digehe dawiyê, borin bi hirçê dikeve û dirêjî nêçirvan dike. Gava hirç xwe digehinê, nêçirvan destê çepê ko lepikiri û singhesin tê da derbasî devê hirçê dike. Hirç bê dilovani destê ko ketê dêv gez dike. Di wê gezkirinê da ye ko xweli bi hirçê dibe. Her du seriyên sing ên dunukul di çen û ezmanê devê wê da cit dibin. Ji ber ko her du seriyên sing e dunukul in nema bi dertên. Nêçirvan, piştî ko bi vi awayî xwe ji devê hirçê diparêze; bê ko kêşê bide destên wê, bi destê rastê xençero xwe di ser û binê parxanan da bi lez çend caran dadiçikine. Heke nêçirvan î xençerhingêv be, bi du xençeran perda dil diçirine û davêje erdê. Ji xwe gava birîna hirçê ne ji dil be, bi sed xençerî ji namire. Dema hirç dikeve, nêçirvan werisê bi pišta xwe va vedike û pê lingê hirçê girêdide û welê dikîşine derê kunê. Di vi awayê nêçirê da li nav Mirdês Mehmedê Silêman axa î jêhati bû.

Ciştî dudûyan: Vi awayê nêçirê, nêçirvan didevaniya kunhirçê dikan. Ci gava şopa lingên hirçê an tersê wê ê nuh li dora kunê ditin, **sê-çar nêçirvan** tev tîn û di darhêla devê kunê da xwe vedîşêrin. Piştî roava ko tariyê erd hilçini; ji bo çêreyê hirç bi derdikeve. Gava ji derê kunê bi derket, hemî bi hev ra **tifingên xwe** pê da vala dikan. Heke

birin ne xedar bin hirç direve û difilite.

Ciştî sisiyan: Ev awayê nêçirê di mehên **gulan** û **heziranê** da dibe. Piştî ko berf li çiyê radibe û **giyanermik** di kortan da hisin dibe, hirç piştî roava û beri birbangê, du danan ji wi giyanermiki diçêre. Ji bo ko nêçirvan bikarin bin derba xwe bihingêvin, di **hiversonan** da diçin vê nêçirê. Nêçirvanên jêhati pir caran ji vê nêçirê destvala venagerin.

Nêçira keftaran

Heke keftar ji birê

direndan be ji, li cem me bi wi çavi lê nanihêrin. Ev rawirê lesxwer bi qasî ko ji direndan bête jimartin ne î jêhati ye. Bi tenê xelkê Sûriyê ew ji xistine nava direndan û zarokên xwe pê dikan xew. Heke min va benda han li welatê Kurdan binivisina, teqez min dê ew ji birê rovi û çeqelan bihesibandana. Lê ji ber ko îro di Sûriyê da rûdinim, divê hineki hurmeta şûra xelkê cih bikim. Ji bo xatirê vi xelki bila keftar ji dirende be.

Nêçira keftaran, li hemî hêlên Kurdistanê bi **awakiye**. Ew ji ê ko temayiya kaviîlê keftêr dike, **kêr** û **benê xwe** digire, bê ko

Nêçirvanên keftaran

hesaban jê bike dikeve kuna wi. Dema keftar nêçirvên dibîne, ji tirsan diranên xwe li hev dixîne û şeqeşeq jê tê. Hinga nêçirvan jê ra **lawikan dibêje** û heke def pê ra hebe li **defê ji dide**. Li ber dengbêjiya nêçirvên, keftar weke keran guhan bi xwe da digire û tîne nava gund. Piştî ko serêki raveyî xelkê dike, **kevirêki li sêrî dide** û dikuje.

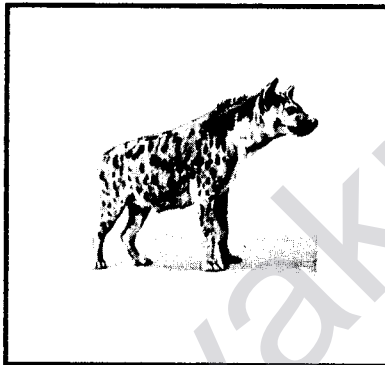
Carekê min yek ji keftarên girtî diti bû. Bêtirî ko kovitî nişan bidanan, şermok xweya bû. Heke ez bêjim, rûmeta rovîkî di serçavên wî da tîne bû, teqez min zilim lê ne kiriye. Nêçira keftaran karê **gewendan** e. Heke bê gewendan ji hinekên din hebin, teqez ew ji ji gewendan ne dîr in. Min dil hebû çendekan ji lawikên ko nêçirvan ji keftê ra dibêjin binivîsim. Lê paşê hate bira min ko sazband di pişt keftaran rabin û bêjin: keftar ne direndeyekî ewçend i tirsok e; lê ji ber ko mêla saz pê ra pir e, ji xwe diçe û nema dibîne ko eskên wî tîne qelastin.

Nêçira koviyân

Nêçira van celeb rawiran bi **du çîştan** dibe. Yek, çend nêçirvanên jêhatî diçin **gomên wan** û di goman da dikujin. Gomên **pezkoviyan**, her gav di eniyên zinarên mezin û **asê** da dibe ko ne rê û ne ji xaçerê, pê nakevin. Ji xwe kovî di çûyîna rûyê zinaran da gelekî jêhatî ne. Dema nêçirvan diçin diyarê zinarê ko gom tê da, nêçirvanê şanpaz di rûyê zinêr ra dadikeve gomê û koviyên **tê** da direvine. Hinga ên li diyêr tîfingên xwe pê da vala dikin. Ji ber ko kovî gelekî

sivik in û zû li ber çavên nêçirvanan wenda dibin, nêçirvanê pir ê sivik û bi desthilanin, ji du berikan zêdetir nikare bavêjê. Hin caran, nêçirvanê ko di eniya zinêr ra xwe berdide goma koviyân bi xwesî li hevalan venagere. An lingê wî dişemite, an jî di nivê rê da kovî xwe lê diqelibinin û di bilindiya 800-1000 gazi da dikeve xarê ko perçê wî ê mezin guh dimîne.

Cisîtê didûyan, gava berfa kepek dibare, nêçirvan bi çiyê dikevin û soperê

digerinin. Gava bi ser rêçên wan va bûn, li pê diçin heya dibinin. Hinga nêçirvan û jêhatibûna xwe; yekî, **dudûyan**, **sisiyân** jî dikarin bikujin. Gostê koviyân payizê, berî ko nêrî diçe nav keriyân xwes tê xwarin. Ji ber ko di vê demê da gelekî qelew dibin.

Nêçira roviyan

Nêçira van celeb rawiran bi tenê ji bo kavilên wan têtê kirin ko **du awa** ne. Yek, di dora gundan da **feq** lê têtê venandin ko vê nêçirê gewende û dûman dikin. Awayê **dudûyan**, bi **seyên nêçirê** û **tajiyân têne girtin** ko min **jî ev nêçir kiriye**.

Nêçira kêvroşkan

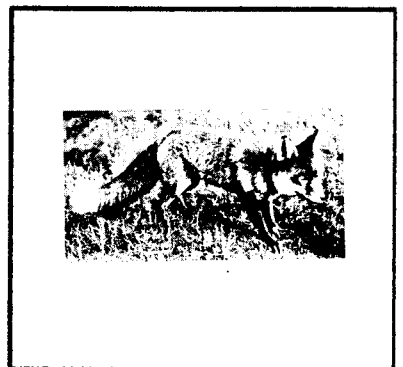
Ev nêçir bi **çar çîştan** dibe. E **pêsin** bi **tajiyân** ko awayê kirina vê nêçirê ji her kesî ra nas e û ne hewceyî salixdanê ye.

Ji vê nêçirê ra, ji agahiya segman pirtir xurtiya tajiyân divê. Min pênc salan ev nêçir kiriye.

E **dudûyan**, li **erdê** dibe ko her nêçirvanek bi kêrî vî awayê nêçirê nayê. Ev celeb nêçirvan gelekî bi binayî ne û li **erdê** dibinin. Gava nêçirvan **kêvroşk** li **erdê** dît, hêdi hêdi di dorê ra dos dibe, heya nizîngiyê lê dike. Dema nizîngî lê kir, bê rawestî tîfingê berdide.

E **sisiyân**, piştî **rakirina benderan**, **kêvroşk** bi sev tîne û li ser benderan hewên di nav kêş û efarê da hildîçinin. Nêçirvanê vê nêçirê bi **roj** diçin ser benderê û **kozika xwe** çêdikin; bi **roava** ra **tê** da **rûdinin**. Gava bi **sev** kêvroik têtê ser benderê bi tîfingê lêdidin.

E **çaran**, **qemelax** e ko di **berf** barinan da ev celeb nêçir dibe. Dema **du sê** bost berf dibare, berî ko berf xwe bigire û **hişk** bibe, çend

nêçirvan tev da diçin. Ci kêvroşkên ji pêş wan rabin nafilitin. Ji ber ko lingên kêvroşk kin in û heya bin zik bi berfê da terin xar. Heke bi holbûnê bi qasî du sê sed gaz bireve jî, zû diweste û têtê girtin.

Lê cihên mayî, anê li destan di hin cihnan da bi **teyran** jî nêçira kêvroşkan dikin. Lê di vê nêçirê da, ev celeb teyr bi serê xwe nikarin kêvroşk bigirin; bi tenê **arikariya tajiyan dikin**. Ev arikariya han ew e ko gava kêvroşk radibe, nêçirvan teyr û tajiyan bi hev ra berdidin. Bê şik teyr beri tajiyan xwe digehinê. Di dema gihêştinê da, ji ber ko nikare bigire an rake, perên xwe li çavên kêvroşk diêxe û ji tirsan kêvroşk li ser pistê xwe davêje erdê û taji digehênê.

Ciqas ko teyrên xurt, ên ko kêvroşkan û hin ji wan mezintir rakin jî hene; lê ev celeb teyr bi kêrî nêçirvanan nayên. Ji hêlekê, ewçend e mezin in ko ranabine ser destan; ji hêla din, ewqas e kovi ne ko kedi nabin. Di nava teyran da î xurtir û dirende ev in. Ji van, li welatê me, **teyrêreş û dûbirang** hene. Hinek ji Kurdan bi teyrêreş ra **terlan** jî dibêjin. Ji ber xuzexmiyê,

Kurd wî padîşahê rti û zexmiyê, Kurd wî padîşahê teyran dizanin.

Nêçira masiyan

Nêçira masiyan li nik **Kurdên berav** pir çîşit in. Lê herçiyên ko li cem me pê dixebitin **çar in**. E **yekê**, **tor** e ko ev awayê han ji hemi kesan ra nas e. Ji lewra di wî wari da peyivînê ez zêde dibînim.

E **dudiyan, çengel** e ko ev celeb nêçir karê zarok û biçûkên ko newêrin xwe bidin nav avê.

E **sisiyan, bi destan girtine** ko ev celeb nêçir li nik **berçemiyan** gelekî bi rewac e. Vê nêçira han xortên şampaz dikin. Di rojên **havin û paizê** da birek xort digehên hev û diçin ber çêm. Kijan cihê ko fireh û kûrayî hindik e di wir da xwe berdidine çêm. Ev masivanên han, her yek kirasekî an derpeyekî li ser xwe dihêlin û di rex hev ra bi nava çêm da dimeşin. Herçi masiyên heyî li ber wan direvin û xwe davêjin keviya çêm, bin keviran û inikan (kun û sargehên masiyan). Hînga masivan xwe noqî avê dikin û yek bi yek, dudu bi dudu bi derdixin. Carina jî masiyên li pêş

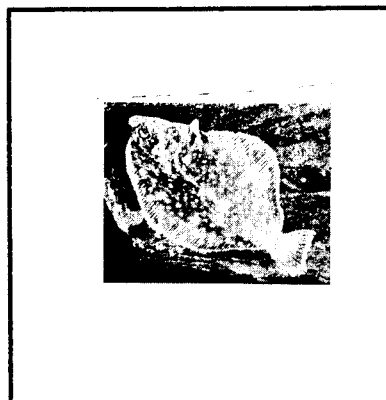
xwe li keviyên tenik asê dikin û hînga di dorhêlê da rûdinin. Bi vî awayî hêdi hêdi qûnxuşkî ber ve hev tî. Gava cih li masiyan teng dibe, dixwazin xwe di nav lingên masivanan da veşêrin. Hînga, nêçirvan destê xwe li ser stoye wan datinin û digirin.

E **çaran, avbirin** e. Ev çîşitê han bi birina ava çeman dibe. Pir çaran zivistanê dema av pir dibe û di çêm hilnayê, di rex çêm da rêne nuh vedike. Havinê gava av hindik dibe, vedigere halê berê. Hînga masivan diçin, û pêşiya avê digirin û li riya nuh siwar dikin. Gava av li ser riya kevin hate birin, masî cih cih di pengavan da û hinek jî li giharê dimînin. Wê gavê masivan bi destan pê dikevin û hemiyan digirin.

Herçi berferatî, nêçira wan bi piranî disa di devê çeman da dibe. Ew cihên ko tê da çem dikevîne ser Ferêt.

Bi navê metranê tiştêki wekî rîman heye ko berferatî pê masiyan dikujin. Metran pişk wekî rimê ye, bi tenê serê wê î dunukul e. Gava masivan davêje mîsî, ko li kijan cihî keve nema bidertê. Bi dawiya metranê va benek heye ko serikî wî benî bi piştî masivan va girêdayî ye. Metran wek ciridan tê avêtin. Dema li mîsî ket û pê da cit bû, masivan serê bîna ê ko bi piştî xwe va dikîşîne û mîsî digire.

Di çemên me da **sê çîşit masî** peyda dibin ko ev in: Ferxe, şawût û gamasî. Masiyên çeman pir mezin nabin; lê goştê wan gelekî xweş e. Di çemên me da kêr masî bi dirêjiya gazekê hene. Lê di Ferêt da heya bi pênc-şes gazan masî hatine ditin.

Nêçira kewan

Nêçira kewan, di welatê Kurdan da bi kitrimi belaw bûye; lê nemaze li du cihan gelekî pêş va çûye, qezayên Bêsnî û Gextê. Xelkê van her du qezayên Kurdistanê zivar û dewlemend, biçûk û mezin vê nêçira han dîkin. Ev nêçir bi şeş çîştan dibe; lê gava nêçira kewan têtê gotin, nêçira ko kewan li ber kewan digirin an dikujin tê bira mirov. Berê, emê vê nêçirê ji xwandevarên xwe ra salix bidin û paşê vegerin ser her pênc çîştên mayî.

Ev nêçira han me goti bû li ber kewan dibe ko **sê celeb** in. Dudûyên wan, nêçira mari û çatiyê bi tîfingê, nêçira bestî bi dafan dibe.

1- **Nêçira çatiyê:** Cati bi gihandina **du kewan** tê pê. Ev kewana bi biçûki têne girtin û xwedî kirin. Dema yeksalî dibin dudûyên wan di qufikan da bi hev va girêdidin; di çiloreşan da pê diçin nêçirê. Ev nêçir di serê giran, bestan û devê newalan da dibe. Nêçirvan diçe, kewên xwe li ser hijekê an di nav kevîran da vedigêre, bi xwe di rex wan da kozikekê çêdike û tê da rûdine. Ci gava kewên wî bixwînin, kewên çolê bi dengê wan tîn û dirêji ser çatiyê dîkin. Hînga nêçirvan bi tîfingê kewên çolê dîkujê. Ev nêçira han nêçira han di **birbanga sibê** û **serêvaran** da dibe.

Nêçira mariyê: Mari navê **mêkewê** ye. Dema meha biharê a paşin kew dibin zo û mêkew hêkan dîkin û li ser rûdinin, kewên nêr bi tenê dimînin ko bi wan ra **margiros** tê gotin. Rojê pê da dibe tiqetiq wi.

Ci gava dengê mêkewê dikeve guhên wî bê xweragirtin bi korani tê. Di wê demê da nêçirvanê ko mêkewa wî heye diçe wek nêçira çatiyê bi tîfingê kewê mergirosi dîkujê.

Nêçira bestî: Bestî bi **kewê girêdanê** ra tê gotin. Her kewek bi kêrî girêdanê nayê. Ev celeb nêçir carina bi kewekî (anê tenê bi bestî) û carna ji bi du kewan dibe. Bi kewê dudûyan ra **serdar** tê gotin. Berê nêçirvan bestî girêdide û li derhêlê dafan direşîne, gava serdar hebe, wî ji li cihêki bilind datîne. Ci dema kewên nêçirê bixwînin, kewên çolê tîn û rast dirêji bestî dîkin. Pirên wan berî ko bigehê bestî dikevin dafan. Hinekên wan ji rast bi firekê li ser bestî vedînin ko şerê kewan di wir da dest pê dike. Carcaran şer ewçend di nava kewan da xurt dibe ko bestî bi kewê çolê digire û bernade. Qewimiye ko nêçirvan kewê çolê di dev bestî da girtiye.

Ji bo nêçira dafan û tîfingê **kewê gewr** (kewên çiyayê Evdilezizê) e bi nav û deng in. Dema kewê nêçirê pir qenc dibe, qelenê wî heya bi hêstirekê, hespekî hêja ya.

2- **Nêçira torê:** Herweki tora masiyan heye, ji bo nêçira kewan ji celebek tor heye. Ev torên han **perçek**

caw i **çarkose** ye ko bi düyê rojinê çinina li ser çêdikin û bi ser du darikên çeprast diêxin. Nêçirvan dema kewan li ciki dibîne tora xwe vedigire, dide pêşiya xwe û di talda wê da ber ve kewan diçe. Ji ber ko kew nêçirvên nabînin, dîkin qîsteqîst û nafirin. Weki direndekî bibînin, heya ne-gihê wan jê narevin. Gava nêçirvan nîzik dibe, devê tîfingê di kunika nîveka torê ra dike û davêjê. Ji vê nêçira han ra nêçirvanê sivik û sanpaz divê.

3- **Nêçira kaniyan:** Kew li ser kaniyan ji pir têne kustin. Dema paiz tê û avên hiskeliyan dimîçiqin, serêvaran xwe berdidin ser kaniyên nependî. Hin nêçirvan, kozî-nependî. Hin nêçirvan, kozî-kên xwe li ser van kaniyan çêdikin û gelek kewan dikujin. Dema vê nêçirê ji mehekê pirtir najo.

4- **Qemelax:** Gava berf dikeve, berî ko kew ji xwe ra cihê banin û çêrê bibîne, gundi bi dêsti va derdikevin qemelaxa kewan. Di berfê da ji birçina kew ji firekê zêde nikare bifire. Ji piranî û nermiya berfê bi lîngan ji nikare bireve, hînga qemelaxvan wan bi destan digirin ko ji vi awayê nêçirê ra ji qemelax têtê gotin.

5- **Sokin:** Di barina berfê da hemî kew cihên xwe berdidin û dadikevin destê, ber çeman û av û çiravan, da ko di reşiyê da bikari bin biçêrin. Gava dibe bihar û berf li çiyê dihele, kew berê xwe didin cih û warên xwe. Her refek bi sedan difirin.

Nêçira sokinê di her cihî da nabe. Kozîkên vê nêçirê nayêne giharin. Heke kozîk baş û nêçirvan ji i jêhati be,

rojê çel-pênci kewi dikuje. Dema vê nêçirê bi tenê heft-deh roj in. Kozikin so-kinan hene ko bi qelenê jinekê têne guhartin. Ew ji weki erd û zewiyar ji milkan tên hesêb.

6- Nêçira bi teyran: Gava em çêli nêçira teyran dikin, her kes dizane ko nêçirvan teyrê xwe dibê û dema kewan dibine berdide wan û digire. Lê pir hindik mirov hene ko çîşitên van teyran, awayê girtin û bixwedikirina wan bizane. Ji ber ko min bi xwe teyrê nêçirê bi xwedî kirine çê û xerab ez hinekî agahî vê yekê me. Ji lewra min divê vê hêla ko ji xwendevanan ra nenas e bidim zanin.

Teyrên ko nêçira kewan dikin **pênc çîşit** in. **Teyrê-reş, hulîlk, şahin, sipir û doxan.** Ji van her pênc çîşitan, her dūyên pêşin, yanê teyrê-reş û hulîlk kedi nabin û bi kêrî nêçirvanan nayên. Lê her sê çîşitên mayî kedi dibin û teyrine nêçirvan in.

Ev teyrên han jî, bi çîşitek tor têne girtin. Ev torana di kozikine xweser da têne vegirtin. Kozikên teyran gelekî biha têne firotin ko yek hêjayî qelenê jinekê ye. Xwediyên van kozikan di rojên bi mij û dûman da diçin û torê li ser diwarên kozikê vedigirin. Mirîşkekê di bin torê da datinin û benekî bi lingê mirîşkê va girêdidin û serê bên bi destê xwe dikin. Dema mij û dûman dikeve dinê û teyrên han ji kêfan radibin fir û gerê, nêçirvanê teyran hidi hidi serê benê ko bi dest da ye kaş dike û mirîşk di cihê xwe da vedipirtike. Gava teyr mirîşkê dibine; di jor da xwe berdide ser î dikeve torê. Bi vî awayî nêçirvan diçe têyr digire û

her du çavan didirû û tine mal. Ev teyrên han, li goreyî cinsên xwe tên firotin.

Şahin, ko kêman çaran tê girtin, bihayê wî sî zêrên zer e. Tevî ko teyreki biçûk e, tu nêçir xwe jê xelas nake. Ev teyr bi kêrî nêçira **qulingan** jî tê. Dema qulingan jî çiyar dadikevin destan û gava vedigerin çiyar, nêçirvan teyrê xwe bera refê wan dide. Çaxa şahin refê qulingan dibine, di jêr va wekî tîrekê, tik hol dibê, heya bi serhêla rêf dikeve. Hînga, berî hemiyar rêberê rêf dikuje. Gava rêberê qulingan kete xar, êdî ên mayî nema dizanin kû da herin û li banî ref li dora xwe doş dibê. Hînga şahin weki nişandarê jêhati yek bi yek di serê qulingan da lêdixê û diêxe jêr. Heya qulingek li banî bimîne, şahin danakeve. En ko bi şahin nêçira qulingan kirine dizanin ko ev teyrê biçûk çî belayê. Herçî refên kewan in, ne bi awayê refên qulingan, lê dişa serpeze dibin. Gava kewê pêşin digire, ên mayî xwe berdidin erdê nav devî û keviran. Hînga segman tevî seyên xwe wan li erdê digirin. Kewê ko dengê gujina perê têyr keti be guh heya du saetan diqutife hev û nikare bireve.

Sipir: piştî şahin teyrê çeleng û nêçirvantir ev e. Lê sipir, bê kew û kevokan bi kêrî tu nêçirên mayî nayê. Di gava berdana nêçirê da ew jî refê kewan bi tevayî diqefilîne. Ji ber ko ew jî kewê pêşin digire û yên mayî jî segmanan ra dihêle. Bihayê o bi şahin nêçira qulingan vî teyri **bîst zêrên zer** in.

Doxan: bi qasî şahin û sipir ne î nêçirvan e. Ji ber ko çav nade kewê pêşin û carina di

nivê rêf da û pir çaran kewê paşin digire. Ji lewra refê ko teyr di ser ra ne firiye bi tevayî naqefile î difilite. Bihayê doxan jî **deh zêran** bêtir nine.

Awayê xwedikirin û daxistina teyran a nêçirê jî hewceyî westeke mezin e. Ji ber ko benda me pir dirêj bû min ne xwast ko xwandevanan kiz bikim. Heke rojekê kês di min keve dê di bin navê (xwedikirin û daxistina teyrên nêçirê) da benedike xweser jî axayê xwe ra binivisim.

Ji van celeb nêçirên me nivîsî pê va jî, dirende, rawir û firende tên kustin; lê nêçira wan ne e xweser e. Ji lewra min ne xwast wan jî çîşitên nêçirê bihejmêrim.

Lo Kurdino !

Ji nişka ve tê dengeki xemgin,
ji êşandin û guvastinê tê der,
ji derdê wendabûnê,
ji ber babetekî birçibûnê,
bêçarebûna gelekî;
ji dest dewarê bê şîr,
şîrê bê rûn,
rûnê bê tam,
tama axû û heznekirinê,
heznekirina nezaniyê,
nezaniya nezanan,
nezanên rûresiyê,
BINDESTIYA ME !
EM,
emên tiji kesên li dû navan,
navên bi rûmet,
rûmeta li ser stûn û nivekê,
yan tew li ser qûma derewan.
Erê,
ji dest wan hemîyan
tê dengeki xemgin û gran :
EM IN YAR U NEYAR,
EM IN DOST U DIJMIN,
EM IN SEDEMA NEXWÊSIYE, EM IN HEVI,
EM IN MEREZA RES,
EM IN DERMAN.
Erê,
yan em ê werin guhertin,
fêrî rêya rast bibin,
li hevûdin bicivin,
tev rabin û bikevin,
yan ji mirîna bi qîrîn,
jiyana bi şîr
ê bidomînin !
Zanibûn dijwar niye,
nezanî dikare rabe,
hêvî dikare bizê :
hêviya jiyaneke tev,
tevbûneke neteweyeke bextiyar,
ku têde endam mafê yên din û xwe binase,
derew û derewin ji holê barkin,
U
her kes xwe û hêza xwe nas ke,
ji ber wan ve şerm neke.

U
deng car din hat :
XWE BO WELAT,
NE WELAT BO XWE,
TEXIN KAR !

U
WELAT BE GEL NE WELAT E;
gel ji ji merovan pêk tê :
yê ji merovan hez neke,
nikare ji gel
û wisa ji welêt
hez bike.

Ta
roja em li hev û li gel viran bikin,
yek gora yê din bikole,
yek ji yê din biheside :
niye bo me hêvi !

U
sedsaleke din ê biçê
û mirina hêdikan,
mirina bi jan
ê bidomine

U
heye ku rojekê hestê janê ji wenda be :
ew e tirsê mezin,
ew e tirsê mezin,
ji lewra bi kêmasî,
ta hestê janê hebe :
heye jîyan.

Sahinê B. Sorekli
(VII-87)

Rêzimana Kurdî

(Zaravê Kurmancî)

- XIII -

Mir Celadet BEDIR XAN û Roger Lescot (*)

IV. Nişank li ser Parekan (2)

Nişankên Dîroki

110. Parekên destnîşandanê û yên nebinavkirinê, ku yek ji taybetiyên (xusûsiyyet) zimanê kurdî ne, xuya ye ku pêwendîya wan bi pronavên (zamîr) **yê, ya, yên** û bi rengdêrên (sîfet) nebinavkiri **yek** û hin hatiye kirin (li bend 242 û 245 binêre). Nivîskarê sereke **yê** vê rêzimanê, **Mîr Bedîr Xan**, li ser vê babetê dozîna (nazariyye) ku li jêr hatiye pêşan dan saz kir.

Yê di Soro,
Yê di qenc,

yê Soro
yê qenc

Ya di wî,
Ya di Soro
Ya di qenc,

ya wî
ya Soro
ya qenc

Yên di wî,
Yên di Soro,
Yên di qenc

yên wî
yên Soro
yên qenc

A) Rayê (esl) parekên destnîşandanê

Divê ku ew bi teseyên (sîkl, awa) avakiri yên pronavê pêşker re bîn nêzik kirin: **Yê, ya, yên**.

Nîseyên jêrîn ewê bihêlin ku em bireke (fîkr) kurt li ser bikaranîna van teseyan, ku li dûrtir emê vegeirin wan, bistinin.

Teseya kevnar Teseya nûjen

Yê di Soro, yê Soro
Yê di qenc, yê qenc

Regezê (unsur) **di** ku di teseyên kevnar de xuya dibin, lê ku di teseyên nûjen de nema ne, daçeka **dî** ku rêzayê (mana) wê weka **yê** fransîzî **de ye** (**le cheval de Soro**) ye. Em bala xwe bidin ku hin rojhilatzan dibêjin ku ev **dî** ji suryanî hatiye stendin.

Em nuha bibînin çawa pronavên **yê, ya, yên**, ku ji erkên (wazîfe) xwe yên xwederî (tabîî) hatine dûr kirin, dibê ku parekên cihê yên destnîşandanê ava kiribin.

1) Nêrê yekejmar

Bikaranîna pronavê pêşker **yê** dihêle ku **yeksaniyên** (paralêl) **jêrîn** bîn ava kirin

Bikaranîna pronav	Bikaranîna parekê
Ev hesp yê di Soro ye.	ev hespê di Soro ye.
Ev hesp yê Soro ye.	ev hespê Soro ye.
Ev hesp yê di qenc e.	ev hespê di qenc e.

(*) Grammaire kurde, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris 1970. Wergerandin: Pervin.

Di hevoka (cumle) **ev hesp yê di Soro ye** de, hevgtirînek di nav gotina hesp û pronavê **yê** de, bi ketina **y**'ya ewê dawîn, çêbûye : **Ev hespê di Soro ye**. Pronavê kevn **yê**, ku bi teseya guhêrkera **ê** hatiye kurt kirin, taybetiya xwe hunda dike; di encama (netine) vê yekê de tu têrker nema dikare, li gora mantiq, girêdayî wî bibe; ango **Soro** nema xwe girêdide **hesp** û rola sereke ya **ê** bitenê ya parekeke ku girêdana navbera navê **hesp** û têrkera wî **Soro** dabîn (temin) dike dimîne. Ji vê yekê rêzayê nuh derdikeve : **Ev hespê Soro ye**.

Di merhela paşîn a pêşveçûna zimên de, daçeka **dî** ji nav vê avabûnê radibe, loma : **Ev hespê Soro ye**.

Bi vî awayî, di navbera du rêzên nîşeyên jorîn de pêwendiyêke **ranimayî** (ranima : Zanistiya rayê gotinan. Bi fransîzî : Etymologie) ya gelek mumkun çêdibe. Jixwe baş e ku em ji bir nekin ku lêhûrnêrîna gotinên din ên îranî dihêle ku meriv diyarbûneyeke (hadiseke tebiî) weka ya ku me wast kir bibîne : **Ev xuyabûna i ya ezafet en pazend û ya farisiya nuh** ku, li gora pêşveçûneyeke weka ya jorîn, ji pronavê **hya yê farisiya akemenî tê ye**.

Emê nuha, bi alikariya **nîşeyên** baş, bê ku em vegerin hûriyan, rayê mumkun **ê** **parekên destnîşandanê yên mêya yekejmar û gelejmar her du zayendan** (cins) nîşan bidin.-

2) Mêya yekejmar

Taşeyên rayî	Wekhevên wan
Ev mehîn ya di Soro ye, ev mehîn ya Soro ye.	Ev mehîna di Soro ye, ev mehîna Soro ye.
Ev mehîn ya di qenc a, ev mehîn ya qenc a.	Ev mehîna di qenc a, ev mehîna qenc a.

3) Gelejmar her du zayendan-

Taşeyên rayî	Wekhevên wan
Ev hesp yên di Soro ne, ev hesp yên Soro ne.	Ev hespên di Soro ne, ev hespên Soro ne.
Ev hesp yên di qenc in, ev hesp yên qenc in.	Ev hespên di qenc in, ev hespên qenc in.
Ev mehîn yên di Soro ne, ev mehîn yên Soro ne.	Ev mehînan di Soro ne, ev mehînan Soro ne.
Ev mehîn yên di qenc in, ev mehîn yên qenc in.	Ev mehînan di qenc in, ev mehînan qenc in.

4) Bikaranina daçeka di pişti pareka destnişandanê

Bikaranina vê daçekê pişti parekên destnişandanê yên nêr û mê yên yekejmar di rojên me de gelek kêr bûye. Carna meriv di bêjeya (edebiyat) zanyarî de rastî wê tê, lê bitenê weka serbestiyê helbestî.

Di vajayê wê de, bikaranina di pişti daçeka destnişandanê ya gelejmar di gelek peyvikan de, nemaze di navçeyên ku meriv tê de hin bûye ku n'ya ên bi lêv neke, pir e. Icar hebûna di dihêle ku meriv nêrê yekejmar ji gelejmarê her du zayendan cihê bike.

Nişe :

Hespê Soro (yan hespê"n" Soro).

Hespê di Soro dêlva hespên Soro
Mehinê di Soro dêlva mehinên Soro

Di hin welatan de, nemaze li Behdînanê, daçeka di xwe bi pareka destnişandanê ya gelejmar digire, û bi vi awayî eva dawin dibê -êt.

Nişe :

Hespê Soro dêlva hespê di Soro
Mehinê Soro dêlva mehinê di Soro

Nişank : Arnavên yê, ya, yên ku xwe bi navan, bi teseyên -ê, -a, -ên girtine, ji nuh de ji wan veqetiyar ji bo ku werin pêşiya rengdêran û ji wan re rêzayê wekhevên wan ên fransîzî ku bi le, la, les tîn pêskes kirin dibin.

Nişe : ê qenc, a qenc, ên qenc.

Em bala xwe bidin ku hin peyvik (weka Botan) di vê rewşê de bikaranina yê, ya, yên dewam dikin.

Nişe : yê qenc, ya qenc, yên qencyên dewam dikin.

Nişe : yê qenc, ya qenc, yên qenc dêlvaê qenc, a qenc, ên qenc

B) Rayê parekên nebinavkirinê

1) Pareka nebinavkirinê ya yekejmar

Ew bitenê teseyêke guhêrker a rengdêra jimarî yek ku bi rakirina y'ya pêşin sivikkirî ye ye.

Nişe :

Yek hesp : hespek
Yek mehin : mehinek

2) Pareka nebinavkirinê ya gelejmar

Ew ji, weka ya jorin, ji rengdêra nebinavkirî hin tê.

Nişe : Hin hesp : hespin
Hin mehin : mehinin

Xuya ye ku pareka nebinavkirinê ya gelejmar hinek nuh e : Bi rastî, hin peyvik wê gelek kêr bi kar tinin û avahiyên hin hesp, hin mehin, ku di eynî zemanî de rêzayê xwe yê rayî (çend hesp, çend mehin) ji histine, çêtir digirin (tercih dikin).

Lê divê ku em bir bikin (bifikirin) ku hebûna pareka -in hin di Mem û Zîn a Ehmedê Xanî de (1061 H.) hatiye

CEGERXWÎN

CÎM Û GULPERÎ

JÎ KEÇ Û XORTAN RE

DIYARÎ

KOMIKA KARÊ QANDI (KXQ)

pejirandin. Weka nîse, ev nivîskar ewha dinivîse :

Mirin hene, aqil in, ezîz in.

C) Rayê teşeyên ku bi parekên nebinavkirinê avakiri ne

Dewambûna hin teşeyên kevnar, di hin

peyvikên pîrr muhafazakar de, dihêle ku meriv bir bike ku teşeyên avakiri **-ekî, -eke, -ine** yên pareka nebinavkirinê bite-nê pîstî teşeyên wê yên sade (**-ek, -in**) bi demeke dirêj xuya bûn.

Di rayê parekên nebinavkirinê yên avakiri de, meriv teşeyên kevnar ku tê de hin ji pronavên **yê, ya, yên** hene dibîne.

TESEYEN KEVNAR	TESEYEN NIJEN
1) Nêrê yekejmar	
Hespek yê di Soro, hespek yê Soro	Hespek di Soro, hespeki Soro
2) Mêya yekejmar	
Mehinek ya di Soro, mehinek ya Soro	Mehineke di Soro, mehinske Soro
3) Gelejmaro her du zayendan	
Hespin yên di Soro, hespin yên Soro	Hespine di Soro, hespine Soro
Mehinin yên di Soro, mehinin yên Soro	Mehinine di Soro, mehinine Soro

Teşeyên jêrin, ku hin ji di peyvika **Hevêrkan (Tor Abdin)** de tîn pejirandin, dibe ku nişan bidin ku çawa dawîneyên parekên nebinavkirinê, di rewşa avakiri de, xuya bûn : **i** (ji bo nêrê yekejmar), **e** (ji bo mêya yekejmar), **en** (ji bo gelejmaro her du zayendan) :

Yek hespi Soro dêlva hespeki Soro
Yek hespi Soro dêlva hespeki Soro

Yek mehîne Soro dêlva mehîneke Soro

Hin hespen Soro dêlva hespine Soro
Hin mehînen Soro dêlva mehînine Soro

Dawîneyên **-i, -e û -en**, ku meriv di **Dawîneyên -î, -e û -en**, ku meriv di nişeyên jorin de dibîne, bûn **paşdaniyên** parekên **-ek û -in**, ji bo ku **-ekî, -eke û -ine** bidin. Ketina n'ya dawî, ji bo gelejmarê (**-ine, dêlva -inen**) tîn ditir; bê gûman sedema wê ev e ku ji bo ku gelejmarîya wê ji berê bi **-in** hati bû nişan dan, ev diyarbûne (hadîsa tebîî) pêwîst namîne.

Hin ji avahiyên ku me li jor weka kevnar nişan dan, di hin navçeyên **Botan** de hin ji jindar in. Meriv dibêje :

Hespek yê Soro dêlva hespeki Soro-

Hespek yê qenc dêlva hespeki qenc

Mehinek ya Soro dêlva mehineke
Soro
Mehinek ya qenc dêlva mehineke
qenc

Heta, di nav van navçeyan de, carna tê gotin : **Hespek Soro hebû, mehinek Soro hebû** (dêlva hespeki Soro hebû, yan hespek yê Soro hebû). Ev rakirina hemî regezên (unsur) girêdanê di navbera navê nebinavkiri û têkera wî de **qet ne rast e** û tucar ji aliyê zimanê nivîsinê ne hatiye pejirandin.

Di eynî peyvikan de, û di yê ku ji avahiya hîn **hesp** (dêlva hespin) re xwebextker (fedakar) dimînin de, pareka nebinavkirinê ya gelembar ya avakiri bi pareka destnîsandanê ya eynî jimari tê guhertin û rengdêra nebinavkiri hîn tê pêsiya nav.

Nîşe :

Hin hespên Soro dêlva hespine Soro
Hin mehinên Soro dêlva mehinine Soro

Ev teşe li gora rêzayê hevokê tîn bi kar

anin, weka çend hespên Soro, çend mehinên Soro, yan hespên ku em nas nakin.

Tîsteki vekiri ye ku meriv tucar nabêje hin hespine Soro, ji bo ku eynî nav nikare du caran bibe nebinavkiri (carek bi hîn, û carek bi -in).

Nîşank : Dawineyên -i û -e yê parêkên nebinavkirinê yê avakiri dikarin bi avakiri tenha li pêsiya rengdêran bîn bi kar anin.

Nîşe :

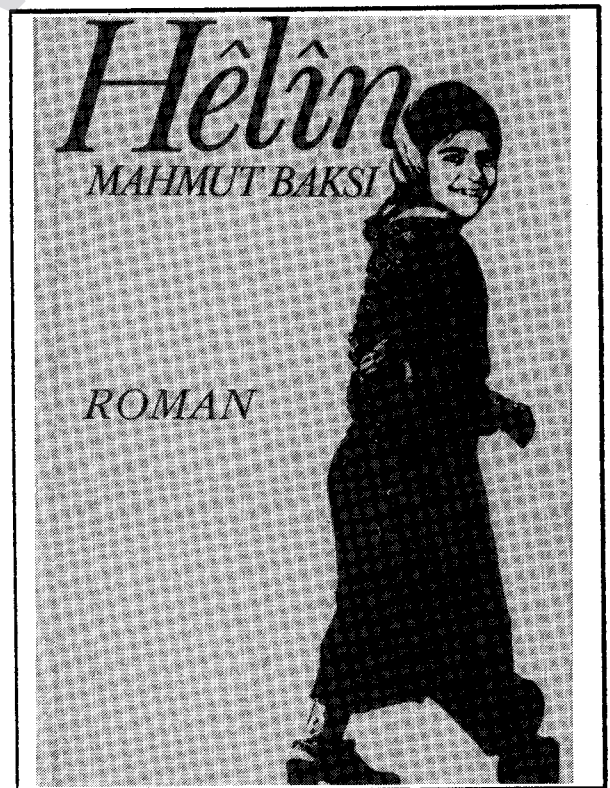
Ev hesp i qenc e, ev mehin e qenc e.

*Ji bo gelembarê, ev vê rolê dilize :
Ev hesp en qenc in.*

*Emê li durtir vegezin cihêtiyên piçûk ku
Emê li durtir vegezin cihêtiyên piçûk ku
di bikaranîna *e, a, ê û ya i, e, en* de hene*

Pêsgoti : Du parên xizaniyê nezani ye.

Dûmahî heye

X e b a t a m e

30 NISAN

Cêjna 1'ê Gulanê, ku ji aliyê P.O.S. (Partiya Karke-
ran a Sosyalist) hat pêk anin.
Em bi raxistina belgeyên
kurdî besdari wê bûn.

1 GULAN

Cêjna 1'ê Gulanê ya **Par-
tiya Kommunist a Belji-
kî**: Li wê derê ji, me pirtûk
û kasetên kurdî raxistin.

1 GULAN

Cêjna 1'ê Gulanê ya **Par-
tiya Kar a Beljîkî**. Cardin,
em bi raxistina belgeyên
kurdî besdar bûn.

2 GULAN

Nûnerek ji Têkoşer ji aliyê
**Zanîngeha bajarê An-
twerpen** (Anvers), Besa
Aboriyê, hat vexwendin
(dawet kirin), ji bo ku agah-
dariyekê li ser Kurdistanê
bide xwendekarine ku ji ci-
hana siyemîn hatine. Bes-
dar 20 kes bûn. Piraniya
wan Afriqî û Latîni-Amerîkî
bûn. Xwendekarek tenê
Asyayî - Hindonezya - bû.
Pîştî axaftinê, wan pirsên
gelek balkêş pirsîn û bel-
geyên cihê kirin.

5-8 GULAN

Civîneke du rojan, li

Parlementa Ewropa, li
Brukselê, li ser **pirsa vîza-
yên** ku hin welatên Ewropî
ferz dikin **derhatî** (muhaçir)
û **penaberên** (multecî) **ne
ewropî** ne. Ev civîn ji aliyê
Koma Keskên Alternatif
hati bû pêk anin. **Hestê
kes**, ji welatên ewropî yê
cihê, besdari wê bûn. Pîstî
gotûbêjên dirêj, me bîyar
stend ku di meha **Hezîranê**
de, **protêsto- yên** mezin
li ser sinorên Almanya, Fran-
sa, Beljîka û Hollanda, di
eynî rojê de çêbibin. Ji
derveyî pirsên vîzayê, li ser
nedadiyên (neheqî) ku, bi
awakî giştî li ser derhatiyên
ne ewropî û cihêtiyên ku di
navbera wan û yê ewropî
(Italî, Spanî....) de tînin kirin
hat axaftin. Endamêk ji **Tê-
koşer** ji li ser **cihêtiyeke
duyemîn** ku di navbera
**derhatiyên ku netewa-
hiya** (cinsiyet) wan heye û
yên ku **bê netewahî** ne,
weka Kurdan, peyivî. **Wê
çar mafan** ji bo Kurdên
ku li **Ewropayê** dijîn
xwestin : 1) **Alikariya
aborî** ji bo rêxistinên çandî
yên kurdî. 2) **Bernameyên
kurdî yê bipergal** (mun-

azam) di radyo û televizyo-
nan de. 3) **Hinkirina zî-
manê kurdî** - ne tirkî - di
dibistanan de, ji zarokên
kurd re. 4) **Pejirandina**
(qebûlkirin) **dayina navên
kurdî** - ne tirkî - ji nuhzay-
ên kurd re. Hin saredari
(belediye) navên ku ne di
lista ku sefaretxana Tirkiyê
pêşkeşî wan dikê de nê
napejirine.

7 GULAN

**Têkoşer Konsereke
Kurdî**, ji bo **biranina Ni-
jadkujiya Halabca**, li Pas-
sage 44, li Brukselê, pêk
ani. Hatina sevê ji rêxistina
bijîjkên (doktor) serbixwe
**Médecins Sans Fron-
tières-Belgique**, ku çû bû
Halabca, re hat dayin. Di
bernamê de : **Dahol û
zurne, Koma Nîstiman,
Zozan, Birader û Sivan
hebûn** (li rûpel binêre).

18 GULAN

**Parlementerê Ewropî,
Willy Kuypers**, û **Dr
Heyndrickx**, mutexessîsê

Agahdarî

Kovara Têkoşer, ku bû nêzîkî **deh sal** e bi awakî
muntazam derdikeve, di meha Gulanê de ji aliyê
Federasyona Presse Périodique hat pejirandin
(qebûl kirin).

navnetewî yê kartêkirinên (tesîr) çekên şimik ku çûbû Halabca, civîneke çapê li I.P.C. (International Press Centre) li Brukselê, ji bo protestokirina firotin û bikaranîna van çekan, pêk anî (li rûpel binêre).

21 GULAN

Em beşdar bûn rojekê bi navê "8 saet ji bo Halabca" ku ji aliyê Kurdên Leuven hat pêk anîn. Ji saet 14 heta 20, wêne, filmên vidêo, diapozitiv, axaftin, dosya li ser vê nijadkujîya mezin hat pêş-kes kirin (li rûpel binêre).

23 GULAN

Komeke cuhanan ji Berlina Rojava hat serdana (ziyaret) Têkoşer. Ev serdan di çarçeva hefteke gerr li Beljîka çêbû û ew ji aliyê rêxistina Commission Européenne Immigrée hat pêk anîn. Ev kom ji katjimêr (saet) 17.30 heta nivêsevê li komela me ma. Pistî xwarineke kurdi ya xweş (savar û tirşik), em dûr û dirêj li ser pîrsa kurdi peyivîn û bersivên pîrsên wan dan. Ev beşdar 10 kes bûn : 8 Alman, 1 Tirk û 1 Yûnani.

28 GULAN

Festivala Derhatiyan li bajarê Anvers. Em bi raxistina belgeyên kurdi beşdar bûn.

D O S S I E R

K U R D I S T A N

TÊKOŞER, Union des Travailleurs et Etudiants Kurdes en Belgique

DI MEHE DE CAREKE

- Civinên Koordînasyona Mafên Mirov û Gelan.
- Civinên Mafê Helbijartinên Saredariyî (ên belediyayî) ji bo Derhatiyan (muhacîr).
- Civinên Komîta Pistgiriya Penaberên (multecî) Tirkîyê.

W E S A N

Bi hinceta (munasebet) 40 saliya Daxuyaniya Cihanî ya Mafên Mirovî ya ONU (Rêxistina Neteweyên Yekbûyî), me dosyekê bi fransîzî "Dossier Kurdistan" dmeha Adarê de weşand. Ev dosye ji 132 rûpelan pêk hatiye û tê de wêneyên dîrokî yê gelek xweşik çap bûne. Ew gengaziyeke (wasîteke) nivîskî ya nasandina pîrsa kurdi, ji aliyê dîrok, çand, rewşa gelê kurdi a îroyîn, li Kurdistanê û li Ewropayê...., ji Ewropî û biyaniyan re, ye.

Ji bo pistgirtina vê xebata agahdariyê, 34 sexsiyyet û rêxistinên beljîkî û navnetewî navê xwe danî destpêka vê Dosyê. Em wê bi awakî gelek fireh belav dikin û difirosin. Buhayê wê : li Beljîka 200 F.B., û li welatên din 250 F.B. ye. Pistî çend mehan, ewê bi hollandi û pasê bi ingilîzî ji derkeve.

Têkoşer'den haberler

30 NISAN

Sosyalist İşçi Partisi (P.O.S.) tarafından düzenlenen 1 Mayıs bayramına bilgi sergimiz ile katıldık.

1 MAYIS

Belçika Komünist Partisi tarafından düzenlenen 1 Mayıs bayramına bilgi sergimiz ile katıldık.

1 MAYIS

Belçika Emek Partisinin düzenlediği 1 Mayıs bayramına bilgi sergimiz ile katıldık.

2 MAYIS

Anvers Üniversitesi Ekonomi Fakültesi tarafından, Kürdistan hakkında bilgi vermek için, Têkoşer'den bir temsilci davet edildi. Seminere Afrika ve Latin Amerika ülkelerinden 20 kadar öğrenci dinleyici olarak katıldı.

5-6 MAYIS

Bazı Avrupa ülkelerinin mültetlere farz etmek istedikleri vize konusunda Avrupa Parlamentosunda düzenlenen iki günlük toplantı. Toplantı, Alternatif yeşiller gurubu tarafından düzenlenmişti. Toplantıya çeşitli Avrupa ülkelerinden 80 kişi katılmıştı. Fransa, Alma-

nya, Belçika ve Hollanda sınırlarında protesto gösterilerinin düzenlenmesi kararı alındı.

Vize konusunun yanısıra yabancılara sorunları hakkında tartışıldı. Têkoşer'den bir temsilci toplantıda, milliyet kabul edilenler ile kabul edilmeyenlerin - Kürtler gibi - karşılaştıkları sorunları konuştu. Avrupa'daki Kürtler için 4 istekte bulundu : 1. Kürt kültürel örgütleri için maddi yardım. 2. Radyo ve televizyonlarda muntazam bir şekilde Kürtçe programların yayını. 3. Kürt çocuklarına okullarda Kürtçe dil öğretimi. 4. Yeni doğan Kürt çocukları için Kürtçe isimlerin kabulü. Kürtçe isimlerin belediyeler tarafından resmen kabulü.

7 MAYIS

Têkoşer, Halebce katliamını anmak için, Brüksel Passage 44'te bir konser düzenledi. Programda davul zurna, Koma Nistiman

Folklor Ekibi, ozanlardan da Zozan, Bırader ve Sivan vardı (sayı. bak).

Çeşitli milliyetlerden katılanlar oldu. Gecenin geliri Médecins Sans Frontières-Belgique (Uluslararası Tabipler Birliği) vasıtasıyla Halebce kurbanlarına gönderilecek (sayı. bak).

18 MAYIS

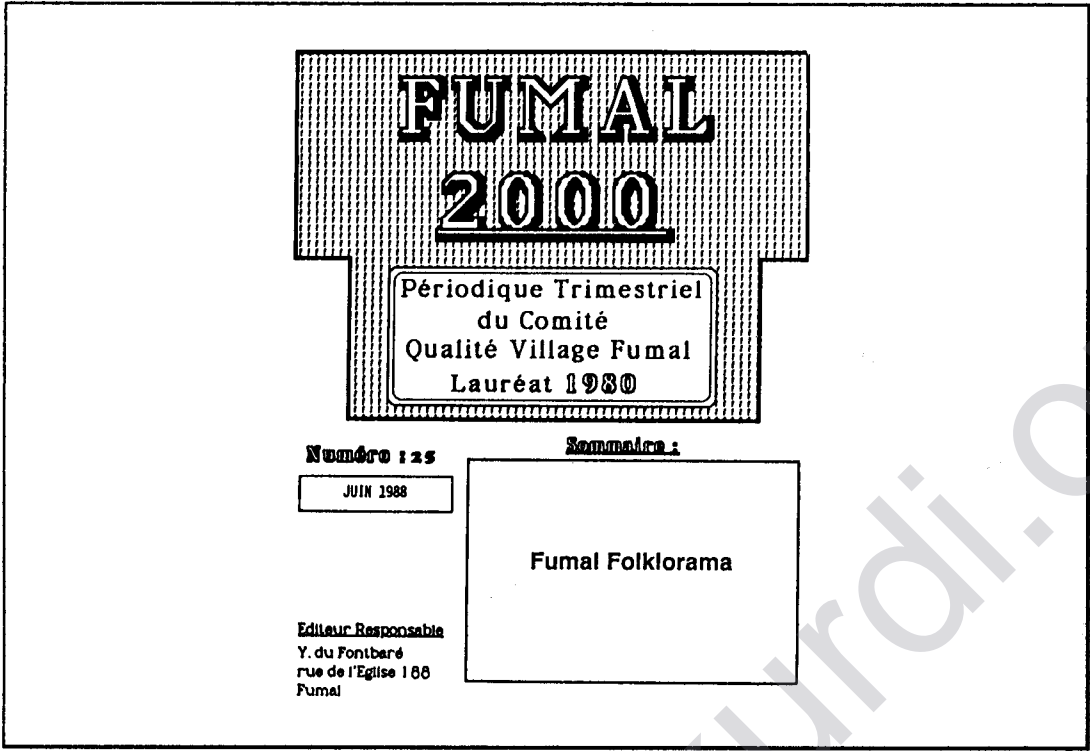
Avrupa Parlamentosu üyesi Willy Kuypers ve Halebce'ye araştırma için giden kimyevi silahlar mütehassısı Prof. Dr. Heyndrickx Brüksel'de, Uluslararası Basın Merkezinde (I.P.C.) kimyevi silahların imalat ve satımının yasak edilmesi için bir basın toplantısı yaptılar (sayfa bak).

21 MAYIS

Leuven Kürtleri tarafından Leuven'de düzenlenen "Halebce için 8 saat" isimli eyleme katıldık. Saat

Duyuru

Mayıs 1988 de aşağı yukarı 10 senedir yayın hayatını aralıksız sürdüren Têkoşer dergisi Belçika Periyodik Basın Federasyonu tarafından resmen kabul edildi.-

14'ten 20 ye kadar Halebce katliami ile ilgili resim, film, video, dia-pozitif ve dosya gösterileri yanında tartışmalı bir se-miner oldu (sayfa bak).

23 MAYIS

Berlinden bir gurup genç Têkoşer'i ziyaret etti. Commission Européenne Im-migrée tarafından Brüksel'e davet edilen gençler Brüksel'i bir hafta boyunca ziyaret ettiler. Gurup saat 17.30 dan 24 e kadar Têkoşer'de ağırlandılar. Misa-firlere geleneksel bir Kürt yemegi verildi : savar û tîrsîk. Kürt sorunu uzun uzun konuşuldu. Grupta 8 Alman, 1 Yunan, bir de Türk vardı.

28 MAYIS

Anvers Göçmen İşçiler Festivaline informasyon sergimiz ile katıldık.

AYDA BİR

- İnsan ve Halkların Sa-vunmak için Koordinasyon örgütü toplantıları.
- Belediyelerde göçmen-lerin seçme ve seçilme hakları toplantıları.
- Türkiye'li mülteciler ile dayanışma komitesi toplantıları.

YAYINLARIMIZ

Dossier Kurdistan (Kür-distan Dosyası). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kuruluşunun 40ci yıldö-nümü dolayısıyla, mart ayın-

da Kürdistan ile ilgili Fran-sızca bir dosya yayınladık. 34 Uluslararası ve Bel-çika'lı tanınmış şahsiyet ve örgütler dosya çalis-malarimizi destekledi-ler. Biz isimlerini bu dosya-nin başına eklemişiz. Dosya 132 sayfadan ibarettir. Tarihi ve güncel, önemli fotoğrafların içinde yer al-dığı dosya Kürt sorununu tanıtmak, tarih, kültür, Kürdistan ve yurtdışın-daki Kürtlerin durumunu içerir.

Dosya Avrupa'lı ve yabancı-lara dönük hazırlanmış. Geniş çapta dağıtımını yaptı-gımız dosya Belçikada 200 ve dışarıda 250 Belçi-ka Frankına satılıyor. Yakın bir zamanda dosyanın Hol-landaca ve İngilizce bas-kılarında çıkacak.

D O S S I E R
KURDISTAN

**TÊKOŞER, Union des Travailleurs et
Etudiants Kurdes en Belgique**